

Vagthundeudvalgets 2. rapport

Udvalget vedrørende det danske bogmarked – midtvejsrapport 2002/2003

Bogmarkedet bringer her rapporten i sin helhed. Udvalget, i daglig tale 'Vagthundeudvalget', anbefaler, at udvalgsarbejdet fortsætter i en to- til treårig periode. Dispensationen fra Konkurrence-loven udløber med udgangen af 2003. Rapporten skal også tjene som baggrund for den konference, der finder sted den 3. oktober under titlen 'Mellem kvantitet og kvalitet', se annoncen side 51.

1. rapport stod i Bogmarkedet nr. 34/35 2002

Tegning: Barfoed

Indledning	16	2.3 Forhandlere	34	Hvem køber bøger – nye kunder?
Kapitel 1	18	2.3.1 Boglader	34	2.4.2. Offentlige købere 41
Udvalgets arbejde og tiltag		Boghandlernes omsætning		Skoler
Forlagenes salg		Bogpristyper		Biblioteker
Bogpristyper		Bogprisudvikling		
Forbrugerundersøgelser		2.3.2. Bogklubber	36	Kapitel 3 43
Bogprisundersøgelser		Bogklubbernes omsætning		En rapport om
Analyse af Dansk bogfortegnelse		Hvor hurtigt kommer bøgerne i bogklub?		det danske bogmarked
Kapitel 2	24	2.4.3 Andre salgskanaler	37	Udvalgets anbefalinger i relation til de fire hovedpunkter
Salg og produktion		Coop Danmark		
2.1 Forfattere	24	Dansk Supermarked Gruppen		Kapitel 4 48
Kontraktudformning		2.4 Købere	39	Konkurrencestyrelsens synspunkter
Mulige alternativer til normalkontrakten		2.4.1. Private forbrugere	39	
2.2 Forlag	27	Bogkøb		Kapitel 5 50
Forlæggernes omsætning		Hvor mange bøger købes?		Udkast til anbefalinger
Koncentrationstendenser og nye tiltag		Hvor købes bøgerne?		
Ændringer i udgivelsesbilledet		Læsning af udenlandske bøger		

De organiserede boghandlere og forlæggere har siden midten af forrige århundrede haft en indbyrdes aftale om vilkårene for handel med bøger i Danmark, og siden 1956 har bogbranchen været bundet sammen af et fastprissystem indskrevet i de såkaldte samhandelsregler. Fastprissystemet var alene muligt i kraft af en dispensation fra gældende konkurrenceregler, som blev givet ud fra kulturpolitiske hensyn. Med virkning fra 1. januar 2001 blev bogbranchens dispensation fra konkurrenceloven mht. faste bogpriser ophævet og afløst af et delvist liberaliseret prissystem. Samtidig ophæves boghandlernes og forlagenes gensidige eksklusive ret til at forhandle de deltagende og alene de deltagende forlags bøger. Eksklusivaftalen gjaldt kun skolebøger og bøger over den såkaldte frisalgsgrænse, som ved ordningens ophævelse lå på ca. 160 kr. Ændringerne betyder, at andre salgskanaler, såsom supermarkeder og kiosker, frit kan forhandle bøger i alle prisklasser, at det står boghandlerne frit at forhandle bøger fra forlag, der ikke er tilmeldt samhandelsreglerne, samt at forlagene nu frit kan prissætte bøger til hhv. fast udsalgspris (som tidligere), til cirkapris (vejl. pris) eller uden udsalgspris (nettopris). Såvel det differentierede prissystem som ophævelsen af boghandlens eneret har betydet en række ændringer på bogmarkedet. Mest synligt er det øgede udvalg af bøger i landets supermarkeder, der med interesse er trådt ind på bogmarkedet. I løbet af den forholdsvis korte periode siden ophævelsen af boghandlernes eneret er bogsalget i kategorien 'andre salgskanaler', der består af supermarkeder, kiosker og andre detailforretninger, nået op på 7-8% af den samlede bogomsætning¹.

Indførelse af et differentieret prissystem har ikke hidtil haft stor effekt på det samlede udgivelsesbillede. Op mod 80% af alle nyudgivelser udkommer stadig med fastpris. I 2001 og til dels også i 2002 kunne dette delvist forklares med, at forlagene for mange udgivers vedkommende allerede ved indførelsen af det nye prissystem havde indgået aftaler med forfatterne baseret på fastprissystemet. Ikke desto mindre har branchen vist interesse og kreativitet i forhold til de nye prissættelsesmuligheder. Overordnet har ophævelsen af boghandlernes eksklusive ret til at sælge bøger over frisalgsgrænsen medført en øget konkurrence om bogkøbernes gunst samt medført en øget opmærksomhed på de muligheder, der eksisterer for at skærpe befolkningens interesse for og køb af bøger. Hvorvidt denne interesse også betyder et øget salg af kvalitativt gode bøger, er endnu uafklaret. Bogbranchen har i de seneste år oplevet faldende vækst i såvel omsætning som styksalg (se figur 6). Faldet har ikke mindst i 2003 givet sig udslag i besparelser i form af forlagssammenlægninger, personaleindskrænkninger og senest med flere forlags udmeldinger om færre udgivelser i fremtiden. Denne sidste oplysning skal ses i lyset af et generelt fald i titelproduktionen i de senere år. Siden 2000 er den normalt stigende kurve over antallet af udgivne titler i Danmark knækket – en tendens, forlagsbranchen mener vil blive mere udtalt i de kommende år. Indtil videre viser faldet i antal titler sig at ramme bredt inden for alle genrer og litteraturtyper. At ændringerne i bogmarkedets aftalestruktur og vanskelighederne for produktion og afsætning af danske bøger sker sideløbende, betyder ikke nødvendigvis, at der er en sammenhæng. Bogmarkedet udviser i disse

¹Tallene hentet fra Bogbarometret, som bygger på den omsætning, der går gennem de to største forlagsekspeditioner, samt tal fra en række bogklubber. Bogbarometret skønnes at omfatte ca. 2/3 af salget af danske bøger (Bogmarkedet 4/2003).

år en række krisetegn, der blandt andet kan tillægges strukturelle problemer i branchen, en svigtende interesse for bogen i forhold til andre medier og svigtende salg som følge af voksende piratkopiering. Endvidere er ikke kun bogmarkedet, men også resten af markedet, nationalt som internationalt, præget af lavkonjunktur.

I forbindelse med indførelsen af de nye ordninger på bogmarkedet nedsatte den daværende kulturminister, Elsebeth Gerner Nielsen, et udvalg, Udvalget vedrørende det danske bogmarked, der fik til opgave over en treårig periode at vurdere de kulturpolitiske virkninger af liberaliseringen og at rapportere resultatet af dets overvejelser over ændringerne til kulturministeren. Udvalget vedtog ved det første møde i oktober 2000, at der var brug for en årlig afrapportering. Udvalgets første rapport blev publiceret i 2002. Nærværende rapport er udvalgets 2. rapport.

Udvalget

Udvalget er sammensat af følgende medlemmer:

Erik C. Lindgren, tidligere formand for

Den danske Forlæggerforening

Peter Legård Nielsen, formand for

Danske skønlitterære Forfattere

Marianne Kruckow, sektionschef i

Kunststyrelsens Litteraturcenter

Jane Johansen Pade, kontorchef i

Kulturministeriet

Knud Vilby, formand for

Dansk Forfatterforening

Sven Westh, kontorchef i

Konkurrencestyrelsen

Olaf Winsløw, direktør i

Den danske Boghandlerforening

Lisbeth Worsøe-Schmidt, Ph.d., lektor

på Danmarks Biblioteksskole

Rapporten er opdelt i 4 kapitler

Kapitel 1

omhandler udvalgets hidtidige arbejde og tiltag med gennemgang af de iværksatte projekter.

Kapitel 2

omhandler den generelle udvikling på bogmarkedet. Kapitlet er komponeret således, at de forskellige aktører på bogmarkedet hver især kommer til orde med deres tolkning af tilgængeligt datamateriale. De gengivne holdninger tegner således ikke det samlede udvalgs holdning.

Kapitel 3

er en kort gennemgang af en rapport om det tilgængelige datamateriale om det danske bogmarked forfattet af Lisbeth Worsøe-Schmidt og Gitte Pedersen. De gengivne holdninger tegner således ikke det tidligere Litteraturråd eller det samlede udvalgs holdning. Rapporten rummer fire anbefalinger til forbedret produktion af såvel kvantitativ som kvalitative undersøgelser, som Udvalget vedrørende det danske bogmarked arbejder videre med.

Kapitel 4

rummer en gennemgang af Konkurrencestyrelsens rapporter og tiltag i forhold til bogmarkedet. Kapitlet er komponeret ud fra Konkurrencestyrelsens synsvinkel og gengiver således ikke det samlede udvalgs holdning.

Kapitel 5

rummer udvalgsmedlemmernes anbefalinger til det videre arbejde i udvalget.

Udvalgets arbejde og tiltag

Udvalgets første arbejdsår blev hovedsagelig koncentreret om undersøgelse af mulighederne for at tilvejebringe flere og bedre statistikker, end der på daværende tidspunkt fandtes. De tre væsentligste tiltag er:

- Den danske Forlæggerforenings »Bogbarometer« – en kvartalsmæssig statistik udarbejdet på baggrund af tal fra de største forlagsekspeditioner, der bl.a. viser omsætningsændring i hhv. kroner og bind fordelt på salgskanaler og litteraturtyper.
- Den danske Boghandlerforenings registrering af bogpristyper på nyudgivelser – for at kunne følge fordelingen af bøger udgivet med hhv. fast udsalgspris, cirkapris eller ingen udsalgspris.
- Udvalgets opfordring til Danmarks Biblioteks Center om at foretage en

særkørsel af Nationalbibliografiens bogfortegnelse, der i modsætning til den sædvanlige bogfortegnelse, som indeholder oplysninger om alle danske udgivelser, kun omfatter kommercielle udgivelser².

Forlagenes salg

Bogbarometret bygger på oplysninger fra de to store forlagsekspeditioner og de væsentligste bogklubber. Hovedparten af den medtagne omsætning er således salg til detailladet og kun en mindre del, nemlig bogklubbernes salg til direkte medlemmer, er endeligt salg til forbrugere. Bogbarometret skønnes at dække 2/3 af danske forlags omsætning. Ud fra oplysninger i Bogbarometret har udvalget kunne konstatere, hvorledes denne store del af danske forlags salg i de seneste to år har fordelt sig på litteraturtyper og forhandlertyper jf. den følgende tabel:

Tabel 1: Fordeling af forlagenes nettosalg på typer 2001 og 2002

	Skøn- litteratur	Fag- litteratur	Skole-/ lærebøger	Børnebøger	Bogklub	Elektroniske udgivelser	
2001							
Boghandel	20%	34%	25%	15%	4%	1%	100%
Udland	9%	56%	26%	4%	4%	1%	100%
Forhandlere	30%	29%	8%	32%	0%	2%	100%
Samlet salg	16%	26%	18%	12%	27%	1%	100%
2002							
Boghandel	21%	38%	23%	14%	4%	1%	100%
Udland	11%	52%	26%	7%	5%	0%	100%
Forhandlere	34%	29%	5%	30%	0%	2%	100%
Samlet salg	17%	28%	16%	12%	27%	1%	100%

Kilde: Bogbarometret og Boghandlerforeningens beregninger

²Udgivelser omfattet af Samhandelsreglerne, og som er tilgængelige i butikkerne.

Den tredjedel af forlagenes salg, som ikke registreres i Bogbarometret, er såvel salg til boghandel, udenlandske forhandlere og supermarkeder som direkte salg til skoler, forbrugere og andre slutbrugere. At der forhandles bøger direkte fra forlagene til forskellige aftagere er ikke noget nyt. Imidlertid er det med ophævelsen af boghandlernes eneret væsentligt at følge det totale salg på bogmarkedet og derfor også det salg, som ikke indgår i Bogbarometrets beregningsgrundlag. Fx har forlagene fra og med 2001 satsset på direkte salg til skolerne, hvorfor Bogbarometret er blevet mindre dækkende i 2002, fordi skønsmæssigt en fjerdedel af den skolebogsomsætning, som rapporteredes i 2000 og 2001, ikke længere indgår i statistikken.

Udvalget har undersøgt muligheden for at kortlægge al forlagssalg, idet man har ønsket at se hvilken del af bogsalget, der eventuelt flyttes fra boghandlerne til andre slagskanaler. Kortlægningen rummer en række problemstillinger: Først og fremmest at såvel forlag som butikker ikke nødvendigvis anvender en tilstrækkelig fintmasket registrering af deres salg. Inddeles bøger eksempelvis efter litteraturtyper (skønlitteratur, faglitteratur, børne- og ungdomslitteratur, håndbøger etc.), siger det ikke nødvendigvis noget om udgivelsestype (originaludgave, paperbacks, hardbacks eller pocketudgaver) eller om bøgernes oprindelse (dansk hhv. udenlandsk originalsprog). Inddeles bøgerne efter prisintervaller (bøger op til x kroner, bøger mellem x og y kroner og bøger over y kroner), får man ikke nødvendigvis noget at vide om de ovenstående karakteristika. Ligeledes kan det konstateres, at de forskellige butikker ikke registrerer salget efter samme mønster, hvorfor sammenlignelige data ikke på nuværende tidspunkt synes mulige at frembringe. Indhentes oplysningerne direkte fra detaileddet, mangler det direkte salg fra forlag til slutbrugere. Indhentes

oplysningerne fra forlag og forlagsekspeditioner, vil der være en tidsmæssig forskydning mellem salget til forhandlerne og salget til forbrugerne, ligesom der vil være forskel i de to typer salg på grund af lagerbevægelser i butikkerne. Den mest nøjagtige analyse opnås i dag ved at indhente oplysninger fra de store forlagsekspeditioner og samkøre disse med oplysninger fra Den danske Boghandlerforenings BiBi-database³. Udvalget arbejder i øjeblikket på at afdække muligheden for at foretage en sådan registrering. Den skitserede problemstilling er meget kendetegnende for de vanskeligheder, udvalget står over for i forhold til ikke kun at vurdere, hvilke oplysninger der er ønskelige i forhold til at holde øje med bogmarkedet, men i høj grad også hvilke oplysninger det overhovedet er muligt at indhente på nuværende tidspunkt. Udvalget har i forbindelse med ønsket om at undersøge, hvilke bøger der sælges via de nye salgskanaler, kontakttet Coop Danmark og Dansk Supermarked Gruppen med henblik på at få oplysninger om supermarkedernes sortiment. Disse oplysninger omtales mere detaljeret i kapitel 2.

Bogpristyper

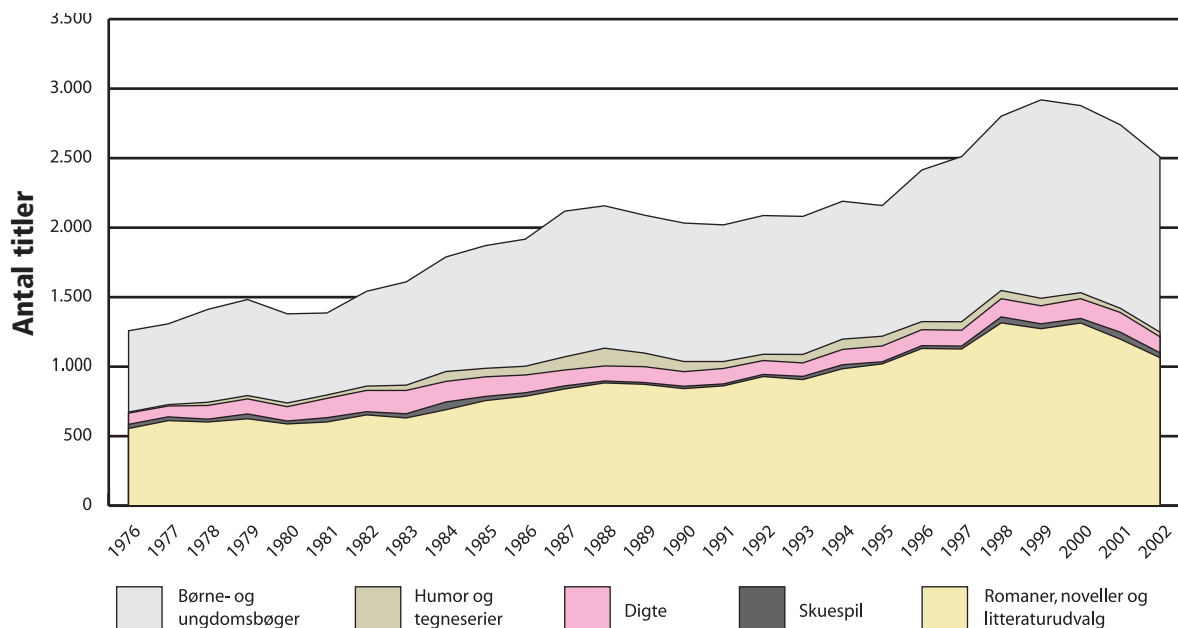
Den danske Boghandlerforening har fortsat sin registrering af bogpristyperne, og den viser en stigende tendens til, at nyudgivelser sker uden fastpris. Fra maj 2001 til maj 2003 er der sket et fald fra 89% til 75% i antallet af årets nyheder, der udkommer med fast pris. Tilsvarende er 20% af nyhederne i maj 2003 mod 7% i maj 2001 udkommet med ca. pris. Den danske Boghandlerforening arbejder på undersøgelser, der mere detaljeret kan vise, hvilke typer bøger der får hvilken pristype.

³ Boghandelens Informations- og Bestillingssystem

1. Skønlitterære titler fordelt på litteraturtyper 1976-2002

Titler omfattet af Samhandelsreglerne og tilgængelige i boghandelen

Figur 1

Kilde: Dansk BiblioteksCenter. Dansk bogfortegnelse 1976-2000

Se tekst side 24

Forbrugerundersøgelser

Den danske Boghandlerforening og Den danske Forlæggerforening har siden 2000 samarbejdet med Institut for Konjunktur-analyse om en kvartalsvis undersøgelse af danskernes bogkøb, de såkaldte IFKA-undersøgelser. Det overordnede fokus har været at undersøge danskernes bogkøbsvaner, herunder hvor mange bøger der købes, og hvor de købes. Undersøgelsen er foretaget på baggrund af 1200 telefoninterviews med et repræsentativt udsnit af den danske befolkning over 14 år. Undersøgelsen gennemføres med forskellige supplerende spørgsmål fra gang til gang og kan dermed tilpasses aktuelle behov. Selvom IFKA-undersøgelserne var indledt før udvalgets nedsættelse, er spørgsmål i undersøgelsen blevet tilføjet og omformet i forhold til udvalgets ønsker. I udvalget har man fra

begyndelsen haft et ønske om at kunne undersøge, hvor stor en del af danskerne der købte og læste udenlandsk litteratur, herunder især engelsksproget litteratur. På udvalgets opfordring har man derfor udvidet undersøgelsen med spørgsmål desangående. Dette særlige fokus på udenlandske bøger bunder i en observeret tendens til, at den danske befolkning i stadig højere grad køber såvel skøn- som faglitteratur på engelsk. Se endvidere under afsnittet om de private forbrugere.

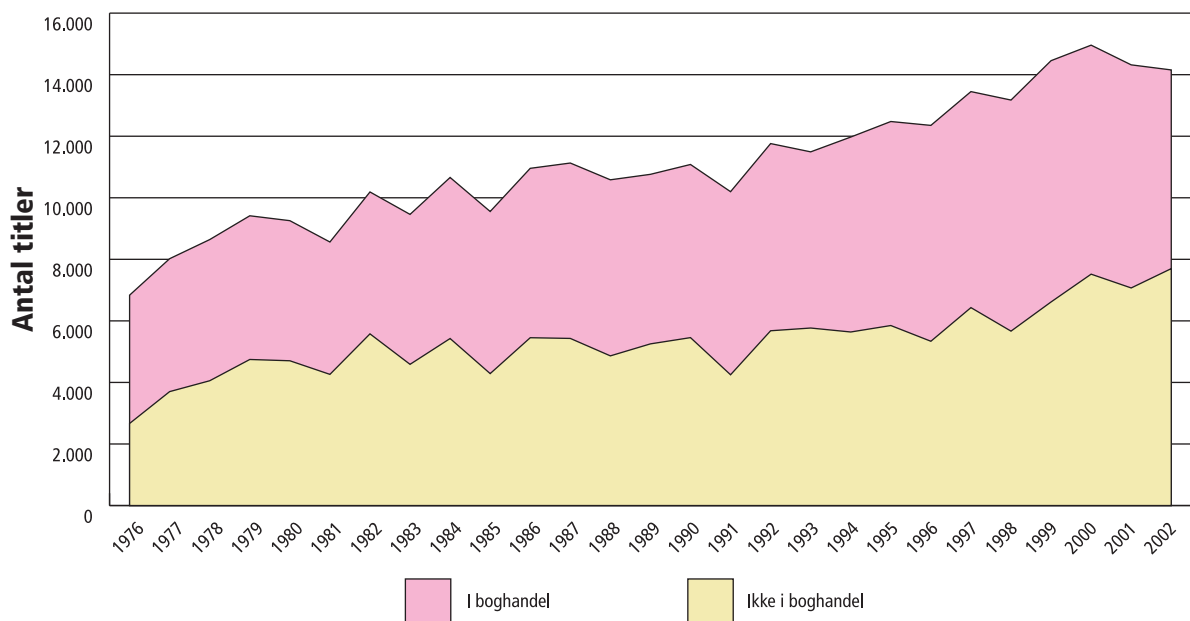
Bogprisundersøgelser

Udvalget har måttet konstatere, at bogprisindekset fra Danmarks Statistik ikke er detaljeret nok til, at man kan anvende det til en entydig måling af bogprisudviklingen over kortere perioder, ligesom det ikke kan

2. Alle titler hhv. i boghandel, ikke i boghandel 1976-2000

Registrerede titler i Dansk bogfortegnelse

Kilde: Dansk BiblioteksCenter. Dansk bogfortegnelse 1976-2000

Figur 2

Se tekst side 24

give oplysninger om prisudviklingen inden for enkelte områder af bogmarkedet. Årsagen er, at bogprisindekset baseres på en forholdsvis lille stikprøve (dvs. få bøger), og der skal ikke meget udsving til at skabe unaturligt store spring i bogindekset. Således kan en bog med afvigende pris i forhold til normalt, som månedens bog i en af de store bogklubber, skabe periodevis voldsomme udsving. Som situationen er i dag, er Danmarks Statistiks bogprisindeks den eneste kilde til information om den generelle bogprisudvikling. Danmarks Statistik udarbejder løbende et forbrugerprisindeks, hvori indgår forskellige varer med forskellig vægt. Bogprisindekset er et delindeks under forbrugerprisindekset, men bøger har samlet set kun en beskedent vægt i for-

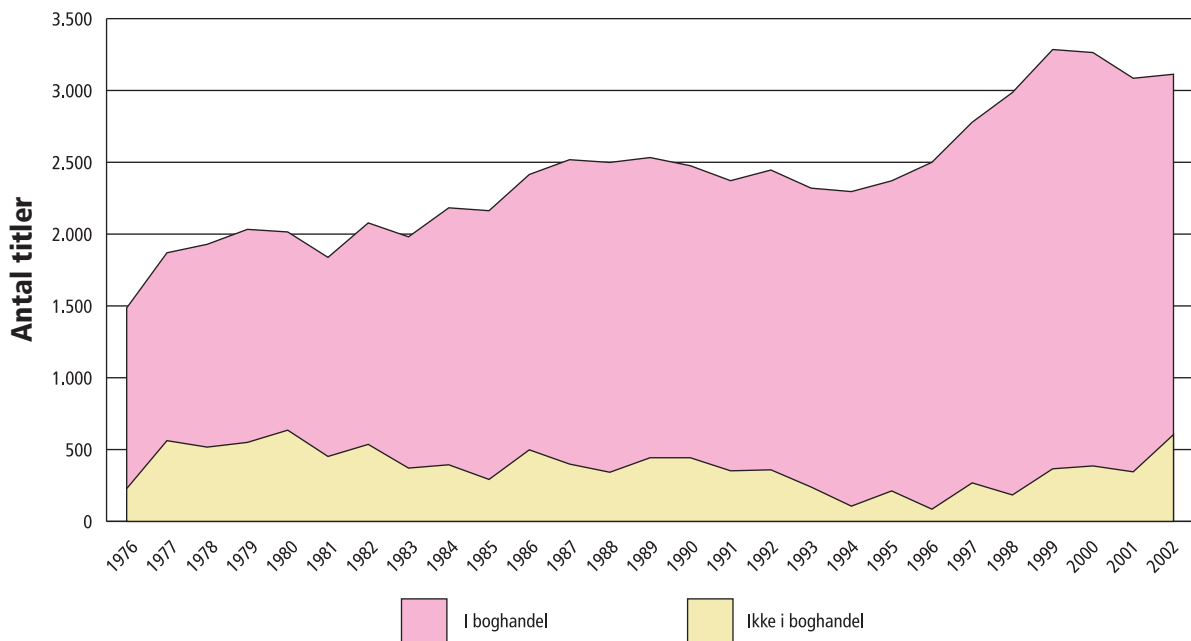
brugerprisindekset i forhold til andre varer i den danske husholdning (pt. 0,58%). Udvalget har i 2002 haft møde med en repræsentant for Danmarks Statistik om beregningsgrundlag for bogprisindekset. Danmarks Statistik indhenter oplysninger om bogpriser fra boghandlerkæder, bogklubber og forhandlere. For at muliggøre en undersøgelse af prisudviklingen over tid vælges hovedsageligt bøger med en vis 'holdbarhed', fx børnebogsklassikere, ordbøger, håndbøger eller lign. – altså en overrepræsentation af bestsellere og steadysellere⁴. Den såkaldte smalle litteratur samt helt nye titler er ikke med i indekset⁵. Da det blandt andet er i udvalgets interesse at følge prisudviklingen på særlige bogtyper fx bestsellere, digtsamlinger og nyudgivelse

⁴ Med betegnelsen steadysellers menes titler, der har været i handelen længe, og som har et langvarigt salgspotentiale, fx ordbøger og klassikere

⁵ Danmarks Statistik indfører ny metode til beregning af prisindeks på bøger fra august 2003

3. Skønlitteratur hhv. i boghandel, ikke i boghandel 1976-2002

Figur 3 Kilde: Dansk BiblioteksCenter. Dansk bogfortegnelse 1976-20002

ser, samt ikke mindst at kunne følge, hvilke typer bøger som udgives med hvilken bogpristype, er der bred enighed om, at bogprisindekset i sin nuværende form ikke kan imødekomme udvalgets ønsker. Bogprisudviklingen er derfor et af de områder, hvor udvalget anbefaler yderligere tiltag.

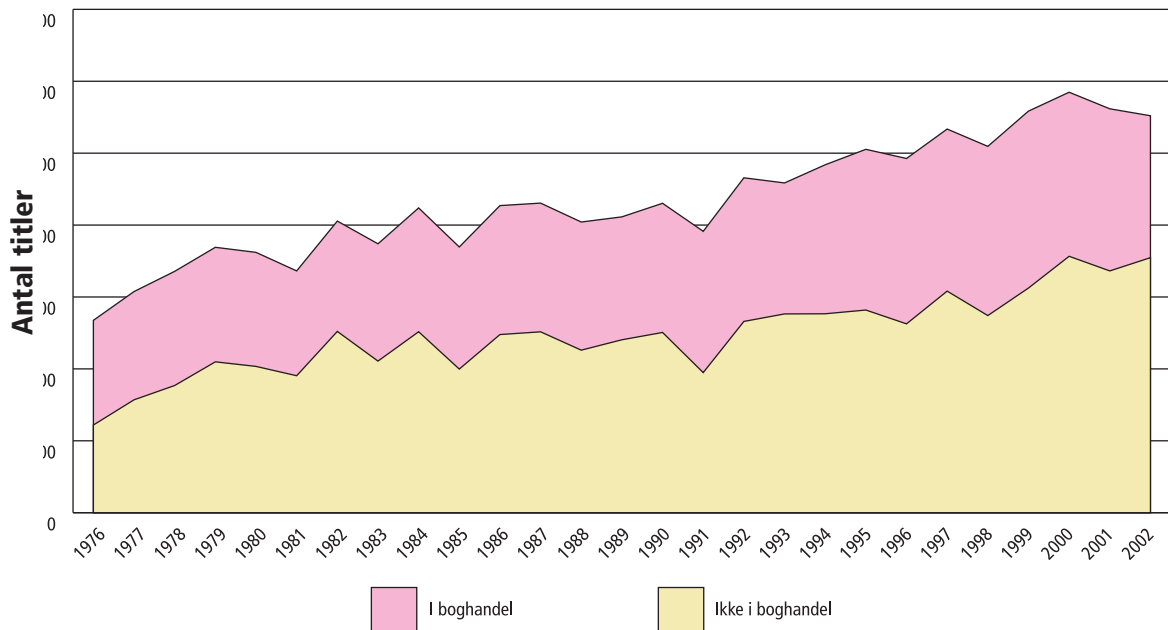
Analyse af Dansk bogfortegnelse

Alle bøger, der udgives i Danmark, registreres i Dansk bogfortegnelse, en underafdeling af Den danske Nationalbibliografi. Dansk bogfortegnelse rummer alle danske bogudgivelser over 16 sider, såvel kommercielle som ikke-kommercielle. Antallet af registrerede bogtitler i Dansk bogfortegnelse opgøres i Bogstatistikken, som viser, hvorledes de registrerede titler fordeler sig på litteraturtyper og emner. I 2002 lå det samlede antal udgivelser på 14.154, et tal som altså også dækker rapporter, årsberet-

ninger etc. Kun ca. halvdelen af de registrerede titler er blevet udgivet af forlag, som har været tilsluttet Samhandelsreglerne, hvorfor en væsentlig del af de registrerede bøger slet ikke bringes i almindelig handel og ofte må antages kun at have interesse for et mindre udsnit af befolkningen. Udvalget får derfor 'renset' tallene af Dansk Biblioteks Center til en bogstatistik, som kun rummer titler omfattet af Samhandelsreglerne, og dermed er tilgængelige i butikkerne. Det samlede antal udgivne titler i den 'rensede' statistik lå i 2002 på 6.456 titler. Titlerne fordeler sig på 2.509 skønlitterære titler og 3.947 faglitterære titler. Heraf var 452 klassificeret som skolebøger og 1.407 som børnebøger. Det samlede antal udgivelser er siden 2001 faldet fra 7.249 til de omtalte 6.456 titler. Betragter man eksempelvis de skønlitterære udgivelser, viser det sig, at der er tale om et generelt fald, som synes at omfatte alle genrer

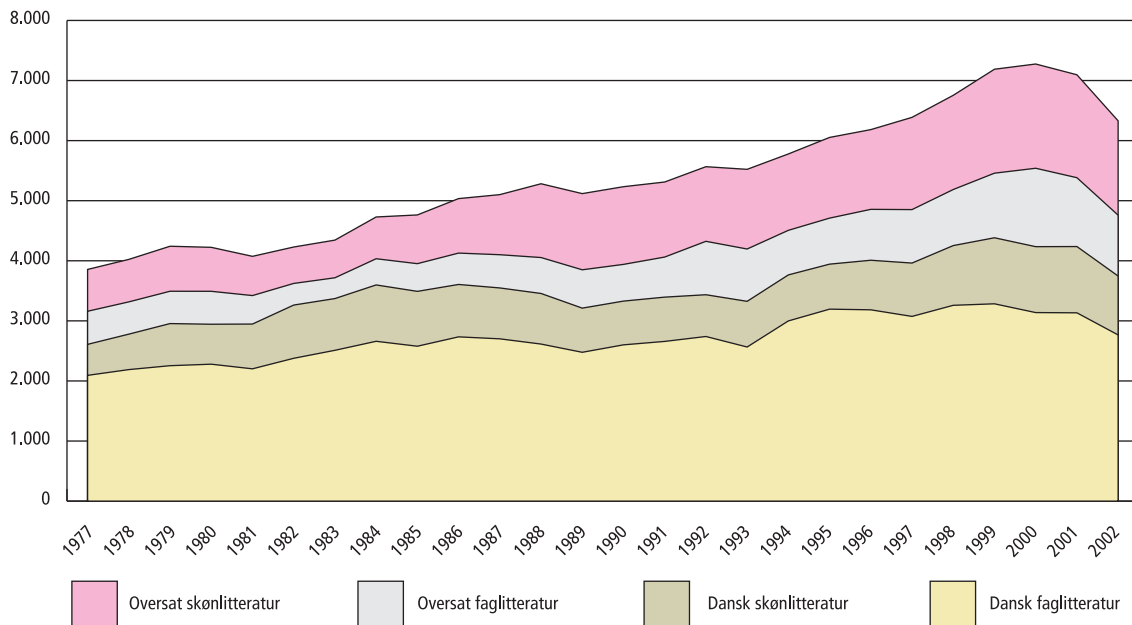
4. Faglitteratur hhv. i boghandel, ikke i boghandel 1976-2002

Kilde: Dansk BiblioteksCenter. Dansk bogfortegnelse 1976-2002

Figur 4

5. Dansk hhv. oversat skøn- og faglitteratur i boghandel 1976-2002

Kilde: Dansk BiblioteksCenter. Dansk bogfortegnelse 1976-2002

Figur 5

Se tekst side 24

og såvel voksen som børne- og ungdomslitteratur (Figur 1, side 20). Betragter man udgivelsestallene over en årrække (såvel skønlitteratur som faglitteratur), bekræftes tendensen til et faldende antal udgivelser inden for de seneste år (Figur 2, side 21). I 1999 toppede antallet med 7.840 udgivelser, et tal som i gennemsnit var vokset med 3% om året siden 1976, hvor udgivelsesantallet lå på 4.169 udgivelser. Faldet i antallet af udgivne titler forklæres i dele af branchen med, at markedet er 'oversvømmet' med titler, som tager opmærksomheden fra hinanden med det resultat, at den enkelte titel risikerer at 'drukne'. Det faldende antal udgivelser hilses derfor velkommen af nogle, og set i lyset af at faldet sker inden for alle genrer, tyder det på, at udgivelsesantallet er ved at tilpasse sig det danske bogmarked.

Betragter man andelen af oversat litteratur på det danske bogmarked (Figur 5, side

23) ser man, at antallet af oversatte titler inden for såvel skøn- som faglitteratur er steget med ca. 100% siden slutningen af 1970'erne. Det samme gør sig gældende for dansk skønlitteratur, der er steget fra 516 titler til knap 1000 titler, mens dansk faglitteratur kun er steget med ca. 30% fra ca. 2000 titler i 1976 til knap 2800 titler i 2002.

Overordnet er medlemmerne af udvalget tilfredse med de statistiske tiltag, som er blevet iværksat i de første to år af udvalgets levetid. Der er i udvalget bred enighed om, at det nuværende statistiske materiale giver forbedrede muligheder for at følge hovedtendenserne i udviklingen på bogmarkedet, men udvalget finder også, at der fortsat er behov for at forbedre dataindsamlingen på en række punkter samt at supplere den løbende statistik med kvalitative undersøgelser og vurderinger af konkrete delproblemer.

Kapitel 2

Salg og produktion

Formålet med dette kapitel er at gengive de forskellige aktørers syn på udviklingen i forskellige dele af bogbranchen. De følgende holdninger samt udlægninger af økonomiske resultater knytter sig alene til de enkelte aktører og tegner således ikke det samlede udvalgs holdning.

Såvel indførelsen af det nye prissystem som ophævelsen af boghandlernes og forlagernes gensidige eksklusivitet vedrører alle led i den litterære fødekæde fra forfattere over forlag og forhandlere til forbrugere. For at kaste lys over ændringerne på bogmarkedet er det nødvendigt at se på produktionen og salget af bøger i Danmark samt på eventuelle følgevirkninger af liberaliseringen af bogmarkedets struktur. For overskuelighedens skyld vil de enkelte områder på bogmarkedet blive behandlet enkeltvis.

2.1 Forfatterne

Danmark har to forfatterforeninger: Dansk Forfatterforening og Danske skønlitterære Forfattere. Dansk Forfatterforening har ca. 1.400 medlemmer fordelt på fem forskellige grupper: Skønlitterære forfattere, lyrikergruppen, børne- og ungdomsforfattere, forfattere til faglitteratur samt Dansk oversætterforbund. Den enkelte forfatter kan være medlem af flere forskellige grupper.

Danske skønlitterære Forfattere, som blev stiftet i 1991, har ca. 200 medlemmer, der skriver inden for genrerne lyrik, prosa, kulturlitteratur og børnelitteratur.

Begge foreninger var indledningsvis imod ophævelsen af fastprissystemet, men erkender, at et mere differentieret prissystem er en del af en udvikling på bogmarkedet, som svært lader sig stoppe. Begge foreninger mener dog, at man skal være på vagt over for eventuelle negative implikati-

oner som følge af liberaliseringen. I skrivende stund anbefaler begge foreninger derfor, at man lader den nuværende ordning med tre forskellige pristyper gælde en årrække endnu og ser, hvordan markedet former sig, før man eventuelt indfører en yderligere liberalisering.

De to forfatterforeningers primære mål er at skabe så gode vilkår for deres medlemmer som muligt og dermed også at arbejde for et øget fokus på bogen. At bøger over fri-salgsgrensen, som en konsekvens af ophævelsen af boghandlernes eneret, nu er tilgængelige flere steder end tidligere bliver derfor set som en positiv udvikling. Dog er man opmærksom på, at de nye salgskanalers salg af steadysellere, såsom hånd- og ordbøger, kan betyde økonomiske vanskeligheder for bogladerne, i og med at denne bogtype typisk danner en fast og ikke uvæsentlig del af bogladernes omsætning.

Hovedparten af de danske forfattere kan ikke leve af deres bogudgivelser alene⁶. Det tidligere fastprissystemet åbnede mulighed for, at forlæggere kunne praktisere den såkaldte substitutionsmodel – at tjene ind på gyngerne hvad man mister på karrusellerne. I praksis betød det, at forlagene pga. den faste bogpris havde en forholdsmæssige større indtjening i forhold til produktionsomkostninger på bestsellere og steadysellere. Mange forlæggere valgte at anvende overskuddet på at satse på debutanter eller på udgivelser af mere smal karakter, som ikke nødvendigvis ville betale sig. Denne praksis var til mange forfatteres fordel i forhold til at få antaget manuskripter til udgivelser. Med den differentierede bogpris og den generelt større konkurrence på bogmarkedet (der også skyl-

des andre faktorer end de nye samhandelsregler), frygter modstandere af liberaliseringen en polarisering omkring bestsellere og bredt favnende udgivelser og mindre tilbøjelighed til at satse på det smalle og ukendte. Forfatterne selv giver udtryk for en afventende holdning i dette spørgsmål, men mener, at det endnu er for tidligt at sige noget om denne eventuelle konsekvens af de nye forhold på bogmarkedet. Dog påpeger Dansk Forfatterforening, at ikke alle titler har godt af konkurrence. Generelt er forfatterne yderst positive over for ændringer, som kan skabe et øget salg af bøger – et af hovedargumenterne bag prisliberaliseringen: Større konkurrence giver lavere priser og dermed et øget salg. Men med henvisning til, at bogsalget siden ændringerne i 2001 er stagneret, de gennemsnitlige bogpriser steget, og til, at der er sket et markant fald i antallet af titler, mener Dansk Forfatterforening ikke, der er meget, der tyder på, at liberaliseringen generelt har gavnet bogsalget. Der er imidlertid flyttet en del af bogsalget fra en salgskanal til en anden.

Kontraktudformning

Siden 1987 har der eksisteret en bindende overenskomst mellem Den danske Forlæggerforening og Dansk Forfatterforening – den såkaldte normalkontrakt. Normalkontrakten dækkede skønlitteratur for voksne samt børne- og ungdomslitteratur, erindringer, humor, kriminal- og vækkeslitteratur og garanterede forfatterne en royalté på 15% af bogens faste udsalgspris for førsteudgaven eksklusiv moms⁷. Normalkontrakten sikrede, at mindst en tredje-

⁶ Se Balling/Pedersen: »Kan man leve af at være forfatter?« i *Danske forfatters arbejdsvilkår*, Litteraturrådets skriftserie nr. 1, 2001

⁷ For faglitteratur har der ikke eksisteret en bindende kontrakt, kun en vejledende kontrakt, der fungerer som udgangspunkt for honorarforhandlinger

del af det beregnede honorar blev udbetalt ved aftalens underskrivelse (den såkaldte garantium). Resten udbetaltes i forhold til antal solgte bøger. Ved en eventuel paperbackudgave udgjorde royalty mindst 7,5%. Normalkontrakten var baseret på de tidligere samhandelsregler, hvor forlæggerne var forpligtede til at udstyre bøger med en fast udsalgspris. I forbindelse med de nye samhandelsregler og et differentieret pris-system indledte Den danske Forlæggerforening og Dansk Forfatterforening forhandlinger om nye forfatterkontrakter. Efter mange forhandlinger uden at parterne kunne opnå enighed, opsagde Den danske Forlæggerforening normalkontrakten med virkning fra 31. december 2001.

Det nye prissystem komplicerer kontraktudformningen, fordi ikke alle udgivelser vil ske med en fast udsalgspris, som royalty normalt beregnes efter. Hvis et forlag eksempelvis sænker udsalgsprisen efter kontraktindgåelsen, vil forfatteren, i det tilfælde hvor royalty fx er aftalt til 15% af udsalgsprisen, miste en del af sit honorar. I Sverige hvor der er helt frie bogpriser, har man valgt at beregne forfatterhonoraret ud fra forlagernes salgspris til forhandlerleddet (nettopris). Det betyder, at royaltysatsen må sættes op for at give forfatteren samme udbytte som tidligere. Dansk Forfatterforening har i den forbindelse forlangt en royalty på 28,5%, mens forlæggerne har tilbudt 25%. At Dansk Forfatterforening har forlangt mere, end hvad der omregnet svarer til de tidligere overenskomstgældende 15%, skyldes erfaringer fra Sverige. Her har flere årtier med frie priser vist eksempler på en øget boghandlerrabat fra de nuværende 40% til 50-60%. For at undgå at forfatternes honorar bliver mindre, har Dansk Forfatterforening derfor i sit udspil valgt at øge kravet. Parterne er som nævnt ikke kommet til enighed. Den danske Forlæggerforening har i stedet udarbejdet en modelkontrakt, foreningens bud på en

standardkontrakt, som de arbejder ud fra. Dansk Forfatterforening anbefaler sine medlemmer at være på vagt over for modelkontrakten, som de mener stiller forfatterne dårligere end tidligere. Det gælder ikke kun beregningsgrundlaget for honoraret, men også andre kontraktpunkter såsom overdragelse af digitale rettigheder til forlaget, rettigheder der ikke tidligere indgik i normalkontrakten. Den danske Forlæggerforening mener, at det er utænkeligt, at et forlag vil bruge penge på at udgive en bog, som sideløbende har mulighed for at udkomme digitalt andetsteds, men at de digitale rettigheder efter en given periode naturligvis skal gå tilbage til forfatteren, i fald de ikke udnyttes af forlaget, præcis som rettighederne til det trykte værk. Danske skønlitterære Forfattere anbefaler sine medlemmer kun at acceptere Forlæggerforeningens modelkontrakt med en række væsentlige ændringer udarbejdet af Danske skønlitterære Forfattere, men accepterer på nuværende tidspunkt, at de digitale rettigheder indgår, ud fra samme argumenter som Den danske Forlæggerforening. Begge forfatterforeninger mener, at overdragelse af de digitale rettigheder bør følges af en kort tidsbegrænsning, hvis den skal indgå i kontrakten.

Mulige alternativer til normalkontrakten

I forbindelse med indførelsen af de delvise frie priser og ophævelsen af den bindende normalkontrakt mellem forlæggerne og forfatterne foreslog Danske skønlitterære Forfatters bestyrelse i 2001 at undersøge forfatternes stilling, vilkår og muligheder på det nye bogmarked. Konkret undersøgte man kontraktforhold, det kommercielle marked, de statslige støtteformer, forfatternes rettigheder i forhold til de digitale medier og afsluttende formulerede man et forslag til en ny normalkontrakt. Under-

søgelsen, der er delvist finansieret af Litteraturrådet, mundede ud i en rapport i 2003 (Danske skønlitterære Forfattere: *Forfatternes stilling, vilkår og muligheder på det nye bogmarked*, 2003). Her skal fremhæves undersøgelsen af mulige alternativer til normalkontrakten.

Danske skønlitterære Forfattere har undersøgt muligheden af, at den enkelte forfatter som alternativ til en normalkontrakt kunne have et litterært agentur til at varetage sine interesser. Ved kontakt til et agentur erfarede foreningen blandt andet, at det aktuelle agentur mest er interesseret i bøger med et vist salg, at agenturet beregner sig 10% af forfatterens indtægt fra forlaget, at betingelsen for samarbejdet er, at forfatteren overdrager sine rettigheder til agenturet, samt at det er muligt for forfatteren at beholde sit nuværende forlag og sin redaktør og kun benytte agenturet til det forretningsmæssige. Ligeledes har Danske skønlitterære Forfattere undersøgt muligheden af at starte et alternativt bogforlag, hvor forfatterne kunne få større indflydelse på egne udgivelser. I den forbindelse har man set på erfaringer fra det svenske Piratforlaget, et forholdsvis nyt forlag som netop lægger vægt på forfatterens medindflydelse. Forlagets finansielle grundidé er at samle alle indtægter fra en bogudgivelse. Når udgifterne er betalt, deles overskuddet mellem forlag og forfatter med 50% til hver. Det giver en reel royaltysats på omkring 19-20% til forfatteren. Ved en succesudgivelse er der tale om en lukrativ ordning for den enkelte forfatter, men sælger bogen ikke, får forfatteren til gengæld ingen penge. Ordningen er således uden garantisum. Forlaget udgiver hovedsagelig bøger med bred publikumsappeal og ikke smal litteratur eller litteratur af såkaldte mellemforfattere. Endelig har Danske skønlitterære Forfattere undersøgt mulighederne for elektroniske udgivelser, en mulighed som foreningen kun

betrakter som en brugbar parallel, men ikke som et alternativ til den traditionelle udgivelsesform. Ingen af de undersøgte muligheder synes på tilfredsstillende vis at erstatte den traditionelle udgivelsesform gennem et forlag. En mulighed synes at være en fremtidsorienteret vision om forfatteren som selvstændig forlægger via internettet. Der er ingen tvivl om, at internettet vinder stadig større indpas, især hos de yngre årgange, men om det er sandsynligt, at fremtidens forfatter er selvkørende via hjemmeside, chatrooms og litterære nyhedsgrupper, kan kun tiden vise. Konklusionen i rapporten lyder: »Danske skønlitterære Forfattere kan – ud fra det foregående – konkludere, at det for langt de fleste forfattere stadig er via en fælles, solidarisk og bindende kontrakt, at deres vilkår – også på det digitale område – skal varetages.« (Danske skønlitterære Forfattere: *Forfatternes stilling, vilkår og muligheder på det nye bogmarked*, 2003, p. 40).

2.2 Forlag

Den danske Forlæggerforening har ca. 60 medlemmer, mens antallet af udgivere tilmeldt Samhandelsreglerne er væsentlig større, nemlig ca. 1500. Den danske Forlæggerforenings medlemmer anslås at tegne sig for ca. 70% af den samlede omsætning af danske bøger (Kilde: Den danske Forlæggerforening). Den danske Forlæggerforening var en aktiv part i ophævelsen af den faste bogpris og den gensidige eksklusivitet mellem forlæggere og boghandlere og ser i dag med tilfredshed på de nye muligheder, som ændringerne har skabt. Det er foreningens opfattelse, at den nugældende valgfri bogpris med tilhørende samhandelsregler er den bedste ordning for det danske bogmarked – såvel kommercielt som kulturpolitisk, og man anbefaler, at ordningen bør være det blivende grund-

2.2

lag for udgivelse og salg af bøger i Danmark (Den danske Forlæggerforening: *Den valgfrie bogpris, 2002*, <http://www.danskeforlag.dk>). Ordningen med forskellige prisfastsættelsesmuligheder kræver en fortsat dispensation fra de gældende konkurrenceregler, da den faste bogpris stadig indgår som en mulighed. Ved den nye ordnings indførelse var forlagene delvis bundet af allerede indgåede kontrakter, som gjorde, at der først nu, næsten tre år efter, er ved at tegne sig et billede af, hvorledes det differentierede prissystem kommer til at udforme sig. Langt størstedelen af de danske publikationer udgives stadig med faste priser, men 2002 har vist en voksende tendens til at anvende såvel cirkapriser som nettopriser. Flere forlag har meddelt, at alle deres udgivelser vil ske uden fast udsalgspris. Indtil videre tyder det på, at de forskellige pristyper kan indgå i planlægningen af den enkelte udgivelse, således at ikke kun bogens udgivelsestype, men også dens pristype, kan afstemmes den målgruppe og det marked, som bogen målrettes efter. Typiske udgivelser med cirkapriser kan være bøger af mere dagsaktuel karakter, fx debatbøger som har et salgspotentiale her og nu, men ikke forventes at sælge over en længere periode. Den danske Forlæggerforenings repræsentant i udvalget, Erik C. Lindgren, fortæller, at langt de fleste danske skønlitterære udgivelser stadig udkommer til fastpris. Et eksempel på en udgivelse med cirkapris var Suzanne Bjerrehuus' *Livet i mine mænd*. Fra forlagets side var forventningen, at bogen ville sælge mest i supermarkeder og kiosker, men efterfølgende optællinger viste, at ca. 10% af det samlede antal solgte bind blev solgt gennem disse salgskanaler, mens resten blev solgt gennem boghandelen. Supermarkederne har imidlertid vist sig mere

effektive til at sælge såkaldte steadysellere. Forlagene har således i de senere år i stadig større grad både på eget initiativ og efter bestilling produceret store særoplæg af fx kendte børnebøger eller populære håndbøger til lave udsalgspriser. Disse sælges enten til detailhandelen generelt eller til enkelte detailkæder, og supermarkeds-kæderne har aftaget og solgt store kvanta⁸. Forlagenes erfaring er, at det øgede salg af en bestemt titel virker stimulerende på salget i boghandelen, hvad enten der nu er tale om en bestemt titel eller en bestemt forfatter. Det samme gør sig gældende for distribution af bøger i forbindelse med ugeblade. Sælges en titel af en bestemt forfatter sammen med et ugeblad, viser erfaringerne, at efterspørgslen på andre titler af samme forfatter stiger. På den baggrund mener Den danske Forlæggerforening, at bogsalg gennem andre salgskanaler gør det muligt for forlagene at få fat i læsere, som normalt ikke går i boghandelen. »Ophævelsen af boghandlernes monopol er generelt en god idé, idet den åbner op for nogle nye muligheder. Det er en fordel for bogens eget liv og i sidste ende for forfatteren,« mener Lindgren. Heroverfor mener forfatterforeningerne, at man med de meget lave priser i supermarkederne risikerer at ændre publikums opfattelse af, hvad en bog koster. Hvis køberne eksempelvis vænnes til at en børnebog koster 30 kr., bliver det vanskeligere at sælge en ny børnebog til normalpris.

Forlæggernes omsætning

Ifølge Forlagsstatistikken har bogomsætningen, hvis man alene betragter Den danske Forlæggerforenings medlemmer, været stigende de seneste år, om end mindre år for år. Det vil sige, at omsætningen i 1999

⁸ Dette salg var også muligt før indførelsen af de nye regler på bogmarkedet, da omtalte titler typisk sælges under den tidligere frisalgsgrænse

Bogbarometret

Data fra hele året 2001* og 2000 Kr. i mio.¹⁾

Kategori Salgs- kanal	Skønlitt.		Faglitt.		Skole- og lærebøger		Børne- og ungdoms- bøger		Bogklub- bøger		Elektroniske enkelt- udgivelser ²⁾		I alt	
	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000
Salg til boghandel	193,3	196,7	327,5	319,9	242,2	278,9	142,8	152,6	38,8	37,3	7,9	9,9	952,6	995,4
Salg til udlandet	1,5	1,4	9,0	12,2	4,1	2,9	0,6	0,5	0,7	0,7	0,1	0,1	16,1	17,8
Bogklubsalg direkte	-	-	-	-	-	-	-	-	330,7	279,9	-	-	330,7	279,9
Andet videresalg, herunder supermarkeder, kiosker og internet	27,3	10,5	26,0	10,3	7,0	4,4	29,1	20,7	-	-	1,7	2,1	91,2	47,9
I alt	222,1	208,6	362,6	342,3	253,3	286,3	172,5	173,8	370,3	317,9	9,7	12,1	1390,6	1340,9

Data fra hele året 2001 og 2000 Antal bind i tusinder

Kategori Salgs- kanal	Skønlitt.		Faglitt.		Skole- og lærebøger		Børne- og ungdoms- bøger		Bogklub- bøger		Elektroniske enkelt- udgivelser ²⁾		I alt	
	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000
Salg til boghandel	2738,5	2886,8	3218,8	3408,1	3368,3	4136,9	2642,4	2941,6	533,8	530,3	31,3	85,0	12533,2	13988,8
Salg til udlandet	19,5	18,9	100,4	195,8	50,5	26,0	12,9	10,7	9,2	9,4	0,4	0,7	193,0	261,5
Bogklubsalg direkte	-	-	-	-	-	-	-	-	3832,7	3582,4	-	-	3832,7	3582,4
Andet videresalg, herunder supermarkeder, kiosker og internet	803,9	416,4	407,7	201,3	89,2	49,0	1574,1	1568,8	-	-	11,0	19,5	2885,9	2254,9
I alt	3562,0	3322,2	3726,8	3805,2	3508,0	4211,9	4229,4	4521,0	4375,8	4122,1	42,7	105,2	19444,8	20087,6

¹⁾ Omsætningen, der er angivet ekskl. moms, omfatter værker, der er tildelt ISBN-nr. : ISBN-nr. tildeles alle bøger og bind af årspublikationer (også i mikroform), der hører hjemme i 'Dansk bogfortegnelse'. ISBN-nr. tildeles også til værker i form af elektronisk lagrede publikationer, tekster i lydform og billedmaterialer f.eks. videoer. Med hensyn til videoer medtages i omsætningsbarometret undervisningsvideoer, men ikke musikvideoer eller spillefilm. Musik-cd'er falder også uden for omsætningsbarometret. Følgende materialer får normalt **ikke** ISBN-nummer (og medtages derfor ikke i omsætningsbarometret): Musikalier (noder), aviser og tidsskrifter,

småtryk under 17 sider uden for boghandlen, papirvarer såsom løse kort og plancher, kunstmapper, kalendere, bøger beregnet til udfyldning, opgavesæt i løse blade.

²⁾ Bøger med indlagt cd el. lign. medtages ikke her, men under bogens kategorigruppe.

* Der er i 2002 sket en lille udbygning af datagrundlaget, og af hensyn til sammenligningen mellem 2002 og 2001 er der foretaget tilsvarende ændring af tidligere offentliggjorte tal for 2001.

Data fra hele året 2002 og 2001

Kr. i mio.¹⁾

Kategori Salgs-kanal	Skønlitt.		Faglitt.		Skole- og lærebøger		Børne- og ungdomsbøger		Bogklub-bøger		Elektroniske enkelt-udgivelser ²⁾		I alt	
	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001
Salg til boghandel	201,8	193,3	366,2	327,5	221,8	242,2	140,0	142,8	40,6	38,8	6,0	7,9	976,4	952,6
Salg til udlandet	2,0	1,5	9,2	9,0	5,1	4,1	0,6	0,6	0,8	0,7	0,1	0,1	17,9	16,1
Bogklubsalg direkte	-	-	-	-	-	-	-	-	338,5	330,7	-	-	338,5	330,7
Andet videresalg, herunder supermarkeder, kiosker og internet	31,9	27,3	27,3	26,0	5,2	7,0	28,9	29,1	-	-	1,7	1,7	95,1	91,2
I alt	235,7	222,1	402,7	362,6	232,0	253,3	169,6	172,5	379,9	370,3	7,9	9,7	1427,8	1390,6

Data fra hele året 2002 og 2001

Antal bind i tusinder

Kategori Salgs-kanal	Skønlitt.		Faglitt.		Skole- og lærebøger		Børne- og ungdomsbøger		Bogklub-bøger		Elektroniske enkelt-udgivelser ²⁾		I alt	
	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001
Salg til boghandel	2676,4	2738,5	3344,4	3218,8	2994,7	3368,3	2788,4	2642,4	562,1	533,8	27,2	31,3	12393,3	12533,2
Salg til udlandet	27,9	19,5	66,3	100,4	47,2	50,5	11,7	12,9	10,3	9,2	0,7	0,4	164,1	193,0
Bogklubsalg direkte	-	-	-	-	-	-	-	-	3688,7	3832,7	-	-	3688,7	3832,7
Andet videresalg, herunder supermarkeder, kiosker og internet	1000,6	803,9	477,7	407,7	62,8	89,2	1728,3	1574,1	-	-	11,8	11,0	3281,3	2885,9
I alt	3704,9	3562,0	3888,5	3726,8	3104,8	3508,0	4528,4	4229,4	4261,0	4375,8	39,8	42,7	19527,4	19444,8

¹⁾ Omsætningen, der er angivet ekskl. moms, omfatter værker, der er tildelt ISBN-nr. : ISBN-nr. tildeles alle bøger og bind af årspublikationer (også i mikroform), der hører hjemme i 'Dansk bogfortegnelse'. ISBN-nr. tildeles også til værker i form af elektronisk lagrede publikationer, tekster i lydform og billedmaterialer fx videoer. Med hensyn til videoer medtages i Bogbarometret undervisningsvideoer, men ikke musikvideoer eller spillefilm. Musik-cd'er falder også uden for Bogbarometret.

Følgende materialer får normalt **ikke** ISBN-nummer (og medtages derfor ikke i Bogbarometret): Musikalier (noder), aviser og tidsskrifter, småtryk under 17 sider uden for boghandelen, papirvarer såsom løse kort og plancher, kunstmapper, kalendere, bøger beregnet til udfyldning, opgavesæt i løse blade.

²⁾ Bøger med indlagt cd el. lign. medtages ikke her, men under bogens kategorigruppe.

steg med 10% i forhold til 1998, i 2000 steg omsætningen med 6%, 2001 havde en svag stigning i omsætningen på 2%, mens de seneste tal for 2002 viser en stigning på 2-3%⁹. Tallene er beregnet på grundlag af indberetninger fra ca. halvdelen af foreningens medlemmer, men disse anslås at repræsentere 85-90% af foreningens medlemmers samlede omsætning (Forlagstatistikken 2000/2001).

Ser man på tallene fra Bogbarometret, der også dækker udgivere uden for Den danske Forlæggerforening samt bogklubbernes salg, men altså ikke al forlagssalg¹⁰, ses ifølge Den danske Forlæggerforening næsten samme tendens: omsætningsfremgangen for både 2001 og 2002 lå på 3% (hhv. 1390,6 millioner kr. og 1427,8 millioner kr.). Ser man i stedet på afsætningen, altså antal solgte bind, viste 2001 en nedgang på 5% i antal omsatte bind i forhold til året før (fra 20,08 millioner solgte bind i 2000 til 19,44 millioner solgte bind i 2001), mens 2002 i forhold hertil havde en marginal fremgang på 0,4% i antal solgte bind (19.52 mio. solgte bind) (Bogm. 4/2003).

Med henvisning til de seneste tal fra 1. halvår 2003 mener Den danske Forlæggerforening ikke, at det tyder på, at udviklingen vender – en omsætningsnedgang på 5%. På trods af et stort salg af den nye salmebog i 2. kvartal 2003, så ligger styksalget endnu lavere med et fald på 8%. Nedgangen kan ifølge Forlæggerforeningen delvis forklares med, at Harry Potter og Tolkien-bøger stadig solgte godt i 1. kvartal 2002, og at der i 2. kvartal 2002 udkom tre storsælgende romaner, men tallene fra Bogbarometret peger på en tendens til et faldende bogsalg. En tendens, som særligt har ramt skønlitteraturen, der falder med

21% fra første halvår 2002 til 1. halvår 2003 (Bogmarkedet 10 og 16/2003).

Det bør dog bemærkes, at forlagene i denne periode har øget salget af skole- og lærebøger uden om boghandlerne. Da forlagets direkte salg ikke registreres i Bogbarometret, skal dette fald i styksalg derfor tages med forbehold.

Koncentrationstendenser og nye tiltag

Det danske forlagslandskab er kendetegnet ved en voksende tendens til forlagskoncentration, en tendens som også gør sig gældende internationalt. Nogle af de største forlagskoncerner er, i prioriteret rækkefølge efter størrelse, Gyldendal-gruppen, Egmont-gruppen, Bonnier-gruppen og Borgen-gruppen. Den faldende indtjening i forlagsbranchen har fået flere forlag til at slå sig sammen i større selskaber for at øge overlevelsesevnen og samtidig indskrænke medarbejderstaben på de enkelte forlag. Der ses også en tendens til, at de enkelte forlag søger at samle deres energi omkring specialer, fx børnebøger eller håndbøger, frem for at sprede sig over alle genrer. Dog ses der også eksempler på den modsatte reaktion – forlag som bevidst går egne veje i modstand mod koncerndannelsen. Også nye forlag dukker op. Som i Sverige er der i Danmark dukket forlag op, som arbejder ud fra en anden strategi end den traditionelle. De har færre udgivelser, men lægger større vægt på markedsføring. Forfatterens honorar er her udformet som en 50/50 deling, efter alle udgifter til den enkelte udgivelse er betalt. Der er altså tale om, at den enkelte forfatter løber en større risiko i og med, at man ikke er sikret den såkaldte

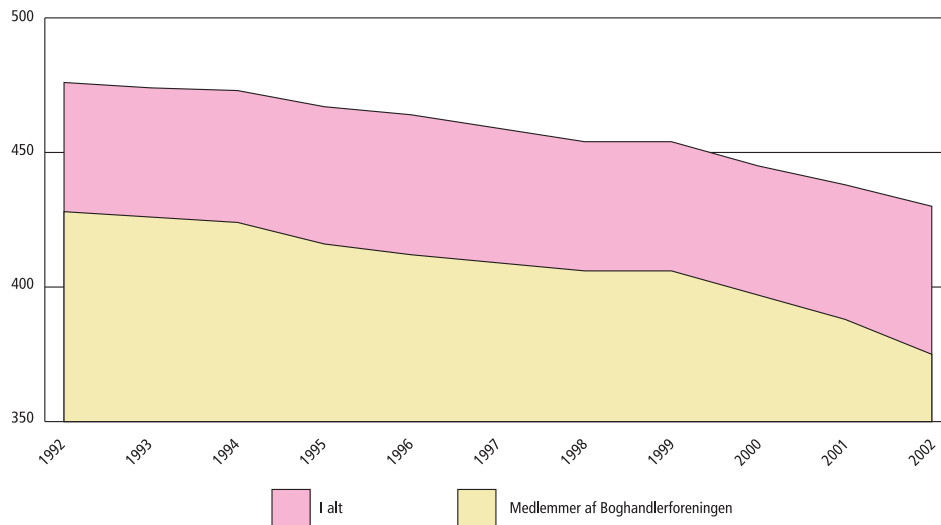

⁹ Forlagsstatistikken 2002 er endnu ikke offentliggjort. De her anvendte tal er hentet hos Ib Tune Olsen, direktør i Den danske Forlæggerforening

¹⁰ Jf. gennemgangen af Bogbarometret i kapitel 1

7. Boghandlere i Danmark. Antallet er opgjort pr. 31. december

Figur 7 Kilde: Den danske Boghandlerforening

garantisum. Til gengæld vil en succesudgivelse i sidste ende kunne bibringe forfatterne større indtjening (se endvidere under afsnittet om forfattere). Den danske Forlæggerforening spår, at fremtiden efter al sandsynlighed vil byde på flere forlagssammenlægninger eller endog lukninger.

Ændringer i udgivelsesbilledet

Tendensen på bogmarkedet har inden for de sidste årtier været at udgive flere titler, men i mindre oplag. Et førsteoplæg på en typisk dansk voksenroman ligger i dag, ifølge Den danske Forlæggerforening, på mellem 800-1500 eksemplarer. Det tilsvarende tal lå omkring 1970 på 2000-6000 eksemplarer (Worsøe-Schmidt: *Litteratursituationen*, s. 57). Denne strategi er blevet betegnet 'spredhagsmetoden', hvor man sender en masse titler på markedet i håb om at ramme en bestseller. Ifølge Den danske Forlæggerforening er det blevet sværere at vurdere en bogs salgspotentiale end tidligere. En lang række medier slås

om befolkningens tid og interesse og generelt skifter tendenser og smag hurtigere i dag end eksempelvis i 1970'erne. »Har en bog ikke solgt de første 3-4 måneder, den er i handelen, er der en usandsynlig lille chance for, at den sælger,« udtaler man i Den danske Forlæggerforening.

De mange udgivelser gør, at relativt få titler får fuld opmærksomhed fra anmelderes, boghandlernes og køberes side. Den besparelse, der måtte være i kraft af digitaliseret tekstbehandling og lavere produktionsomkostninger, bliver ædt op af det øgede titelantal. Den danske Forlæggerforening peger på tre faktorer, der samlet er med til at skabe krise i bogbranchen: for mange titler på markedet, store besparelser på det offentlige bogindkøb (se endvidere afsnittet om offentlige købere) samt en øget import af udenlandske titler. »Spredhagsmetoden har vist sig ikke at være rentabel, og en af løsningerne i fremtiden bliver at begrænse antallet af titler,« udtaler Den danske Forlæggerforenings repræsen-

→ fortsættes efter bogfortegnelsen, side 34

Siden udgår

Bogfortegnelsen starter her

Vagthundeudvalgets 2. rapport

→ fortsat fra side 32 (før bogfortegnelsen)

tant i udvalget. Som eksempel har GB-forlagene meddelt, at de fremover vil beskære deres samlede udgivelsestal med en tredjedel (www.bogmarkedet.dk). Tendensen til færre udgivelser vil sandsynligvis betyde, at det kan blive sværere at få antaget en bog til udgivelse, samt et fald i oversættelser af udenlandske titler.

2.3 2.3 Forhandlere

Før liberaliseringen havde bogladerne eneret på at sælge skolebøger samt bøger over frisalgsgrænsen, der ved indførelsen af de nye samhandelsregler pr. 1. januar 2001 lå på 160 kr. Bøger med pris under denne grænse kunne frit forhandles i fx supermarkeder og kiosker. Antallet af bogudsalgssteder i Danmark er steget som følge af ophævelsen af boghandlernes eneret. Hvor mange flere salgssteder der er kommet, er det imidlertid svært at måle. Især supermarkedernes indtræden på bogmarkedet har skabt større tilgængelighed end tidligere. For overskuelighedens skyld vil bogudsalgsstederne i det følgende blive behandlet under rubrikkerne boglader, bogklubber og andre salgssteder.

2.3.1. 2.3.1 Boglader

Ved udgangen af 2002 var der i Danmark 430 boglader, heraf var 375 medlemmer af Den Danske Boghandlerforening. Det tilsvarende antal boglader i begyndelsen af 1993 var 476, hvoraf 428 var medlemmer af Den danske Boghandlerforening. På 10

år er antallet af boglader således gået tilbage med 46 butikker eller 10%. Bogladeantallet falder med større hastighed i det nye årtusinde end tidligere: På de tre år 2000-2002 lukkede 24 boglader mens tallet mellem 1992 og 1999 var 22 boglader. (Jf. figur 7, side 32).

Ser man på antallet af hhv. uafhængige butikker og kædebutikker, er der en voksende tendens til, at bogladerne tilslutter sig en boghandlerkæde. I 1990 var 36% af det samlede antal butikker tilsluttet en kæde, mens tallet i 2002 var 56%. Den voksende tendens til kædekonzentration ses inden for en række andre detailområder, fordi der kan opnås stordriftsfordele. Kædeboghandlere arbejder sammen om indkøb, annoncering og udgifter til tryksager.

Boghandlernes omsætning

Den danske Boghandlerforening indhenter oplysninger hos deres medlemmer til et såkaldt omsætningsindeks. Boghandlerne har i voksende omfang tilsluttet sig indekset, og tilslutningen berettiger nu til, at foreningen kan udtrække en række oplysninger om medlemmernes omsætning. 2002 viste en gennemsnitlig omsætningsfremgang på 2% omfattende alle varegrupper, men tallene dækker over store forskelle de enkelte butikker imellem. En fjerdedel af butikkerne havde således en omsætningsfremgang på 7% eller mere, mens en anden fjerdedel havde et omsætningsfald på 3% eller mere. I omsætningsindekset indberetter butikkerne om den samlede omsætning, men så vidt muligt også om salg af andre varer. Bogsalg kan yderligere opdeles i disksalg og leverancer. Den generelle omsætningsfremgang hidrører fra bogsalg og specielt af salg over disk: Det samlede bogsalg øgedes med 3%; men det dækker over en omsætningstilbagegang i leve-

rancer på 12% og en omsætningsfremgang i bogsalg over disk på 5%. Begrebet leverancer dækker hovedsageligt biblioteks- og skolebogssalg. Nogle af de største skolebogsforlag ændrede fra 1. april 2001 salgspolitik og satsede i højere grad på et direkte salg til skolerne. Samtidigt sænkede forlagene boghandlerrabatten på skolebøger fra 25% til 12%, hvilket betyder dårligere avance på skolebogssalget for bogladerne. Den samlede leverance af skole- og lærebøger til bogladerne var ifølge Bogbarometret i 2000 på 4.137.000 bind, tallet faldt i 2001 til 3.368.000 bind og yderligere til 2.994.000 bind i 2002. Dette fald på samlet 1.139.000 bind eller 57 millioner kr. kan kun forklares med, at hovedparten af disse bøger er blevet solgt direkte fra forlagene og derfor altså ikke er medregnet i Bogbarometret. Boghandelens faldende leveranceomsætning kan forklares med et fald i antal solgte skolebøger. Ser man på Bogbarometrets tal fra 1. kvartal 2003 sammenlignet med 1. kvartal 2002, tyder det på, at det er en tendens, der fortsætter (Bogmarkedet 14/15-2002, 4/2003, 10/2003. Den danske Boghandlerforening – Årsberetning 2002/2003).

Bogpristyper

Som nævnt indledningsvis har Den danske Boghandlerforening siden 2001 registreret de forskellige bogpristyper, som de nye samhandelsregler giver mulighed for. Forlagene kan nu vælge mellem følgende pristyper: fast bogladepris (samme som før liberaliseringen), cirkapris (vejledende udsalgspris) eller ingen udsalgspris (nettopris). Ser man på årets nyheder, viser oplysningerne fra Boghandlernes Informations- og Bestillingssystem (BiBi) et fald i udgivelser med fast pris fra 89% i maj 2001 til 75% i maj 2003.

Tabel 2. Bogpristyper – årets nyheder

	Maj 2001	Maj 2002	April 2003
Fastpris	89%	80%	75%
Ca.pris	7%	17%	20%
Ikke angivet	4%	1%	0%
Nettopris	1%	2%	4%
Antal	2.149	2.657	1.827

Kilde: Den danske Boghandlerforening

Antallet af nye udgivelser med cirkapris er steget fra 7% i maj 2001 til 20% i maj 2003. Udgivelser uden angivet pris er steget fra 1% i maj 2001 til 4% i maj 2003. Tendensen efter en forholdsvis kort periode til at søsætte de nye pristyper peger hen imod en voksende brug af både cirkapriser og nettopriser.

Den danske Boghandlerforening var imod ophævelsen af den faste bogpris, men foreningens direktør mener, at overgangen til det nye system er forløbet bedre end frygtet. Udbuddet af nye danske bøger i 2001 og 2002 var godt, hvorfor boghandlerne i den første periode oplevede et stigende salg af bøger til private kunder, dvs. salg af bøger over disk. Selvom statistikken viser, at de nye forhandlere har erobret et større bogsalg end tidligere, så er erfaringerne, at kunderne i supermarkederne væsentligst køber bøger med lav udsalgspris. Da en betydelig del af deres udbud er genoptryk, mener Boghandlerforeningen, at der er tale om en mindre udvidelse af det private marked og ikke i nævneværdig grad erobring af markedsandele fra boghandlerne. Særlig boghandlerekæderne har arbejdet med de muligheder for priskonkurrence, som de nye Samhandelsregler giver; men afsætningen totalt har ikke ændret sig væsentligt af den grund. Erfaringerne er stadig, at det mest afgørende er bogens salgspotentiale og markeds-

føring, hvilket bekræftes af det faldende salg af skønlitteratur i 1. halvår 2003, hvor der næsten ikke udkom nyheder med bestsellerpotentiale.

Forlagenes øgede brug af de nye pristyper skaber en udfordring for boghandlerne, som imødeses med lige dele optimisme og skepsis. Inden for visse bogkategorier, fx billigbøger, ønsker butikkerne nye handlemuligheder, medens boghandlerne stadig frygter, at en pludseligt øget priskonkurrence på ordinærudgaverne vil være økonomisk ødelæggende for visse butikker. Den ændrede prissætning på danske bøger er nemlig ikke i nævneværdig grad fulgt op af bedre indkøbsforhold fra forlagenes side. Da nettofortjenesten i boghandelen har været utilfredsstillende i flere år, er de finansielle muligheder for at deltage i en priskonkurrence dårlige, mener Boghandlerforeningen.

Boghandelen er samtidig med fjernelsen af eneretten og den faste bogpris blevet konfronteret med en stigende konkurrence om salg til slutbrugeren fra forlagenes side. I 2002 har skolebogsforlagene fortsat deres kampagner for at tiltrække de mest lukrative dele af skolebogssalget, ligesom konkurrencen mellem bogklubberne stadig giver sig udtryk i hvervekampagner med usandsynligt billige bøger (de såkaldte 9-kroners-bøger). Selvom boghandlerne faktisk har forbedret deres salg af bogklubbøger, så frygter man, at de meget billigere bogklubbøger ødelægger publikums forståelse for de salgspriser, der sættes på nyhederne, der normalt skal bære hele startomkostningen ved en bogudgivelse. Der vil nok gå en vis tid, før forlag og marked har fundet den rigtige balance mellem bogtyper og prisniveauer. Boghandlerne finder i det mindste, at det er væsentligt for at kunne skabe et ekspansivt bogmarked, at der bliver fair konkurrencevilkår imellem detailhandlen og forlagens direkte salg.

Bogprisudvikling

Den danske Boghandlerforening har søgt at finde en alternativ metode til måling af bogprisudviklingen. Ved en omregning af tallene fra Bogbarometret fra nettopris til udsalgspris foretaget af Den danske Boghandlerforening skønnes det, at prisen pr. solgt bog i 2002 i gennemsnit var 97 kr., hvilket er en stigning på 2% i forhold til 2001. Udsalgsprisen på en bog i boghandelen var gennemsnitlig 141 kr. (en stigning på 3%). Bøger solgt gennem bogklubberne havde en gennemsnitlig udsalgspris på 115 kr. (en stigning på 6%) mens den gennemsnitlige udsalgspris for bøger solgt gennem andre salgskanaler var 55 kr. (et fald på 8%). Sammenlignes disse beregninger med Danmarks Statistiks samlede forbrugerindeks, der voksede med 2,4% fra 2001 til 2002, er der ikke tale om de store udsving i bogpriserne i forhold til de totale prisstigninger i Danmark (Bogmarkedet 4/2003, Den danske Boghandlerforening – Årsberetning 2002/2003).

2.3.2. Bogklubber

De tre væsentligste 'bogklubejere' i Danmark er Gyldendal, Bonnier og Egmont. Samlet set er der ca. 25 bogklubber i Danmark, der fordeler sig med ca. 50% på voksenbogklubber og 50% på børnebogklubber. Specialbogklubber, fx henvendt til læger eller andre faggrupper, har fået godt fodfæste i Danmark inden for de seneste år. Der eksisterer ingen selvstændig statistik over bogklubberne, men eftersom langt størstedelen af bogklubberne nu indberetter omsætning i kr. og antal bind til Bogbarometret, er det muligt at undersøge denne salgskanal isoleret set.

Bogklubbernes omsætning

Bogklubberne havde i 2002 i henhold til Bogbarometret en samlet omsætning på 380 millioner kr. mod 370 millioner i 2001. Den samlede omsætning kan opdeles i bogklubbernes direkte salg, der steg med 2% fra 2001 til 2002 (fra 330,7 millioner kr. til 338,5 millioner kr.), og salget af bogklubbøger gennem boghandelen, der steg 5% (fra 38,8 millioner kr. i 2001 til 40,6 millioner kr.). Ser man derimod på antallet af bind, tegner der sig et andet billede: Den samlede afsætning er faldet fra 4.375.800 bind i 2001 til 4.261.000 bind i 2002, dvs. med 3%. Afsætningen af bogklubbøger gennem boghandelen viste en stigning på 5% (fra 533.800 bind i 2001 til 562.100 bind i 2002), mens bogklubbernes direkte salg målt i antal bind er faldet 4% (fra 3.832.700 bind i 2001 til 3.688.700 bind i 2002) (Bogmarkedet 4/2003). Tallene viser, at bogklubmedlemmer i boghandelen sandsynligvis køber flere bøger end de direkte medlemmer. Man kan også antage, at boghandlerne har en mindre andel af de kunder, der kun melder sig ind for at få de gunstige introduktionstilbud (Bogbarometret 4/2003).

Hvor hurtigt kommer bøgerne i bogklub?

Nye titler kommer sædvanligvis til salg i bogklubberne 6-18 måneder efter udgivelsen. Imidlertid er det gængs opfattelse, at nye titler i dag kommer hurtigere i bogklubberne end tidligere. Adspurgt svarer Tine Weppler fra Gyldendals Bogklubber, at bøgerne altid har haft mulighed for at komme hurtigt i bogklub. Samhandelsreglerne sætter ingen begrænsninger på dette, ud over at en udgivelse i bogklub, inden der er forløbet 6 måneder fra normaludgavens udgivelse, skal annonceres over for

boghandleren ved ordreoptagelse af normaludgaven. Men eftersom udviklingen på bogmarkedet går hurtigere, og de mange udgivne titler gør, at den enkelte udgivelse hurtigere går i glemmebogen (jf. afsnittet om forlagene), er der en tendens hos bogklubberne til gerne at ville have bøgerne så tidligt som muligt. Der er således ifølge Gyldendals Bogklubber ikke tale om en generel tendens til, at bøgerne kommer hurtigere i bogklub end tidligere. Eksempelvis kom de seneste udgivelser fra Ib Michael og Hanne-Vibeke Holst i bogklub efter at have været i detailhandlen i 11 måneder. Til gengæld er der også eksempler på det modsatte. Den svenske forfatter Liza Marklunds *Primetime* udkom samtidigt i bogklub og i boghandelen. Senere optællinger viste, at bogen i bogklubben solgte tilsvarende af andre titler af samme forfatter. Til gengæld steg salget i boghandelen med op mod 200% fra ca. 2000 solgte eksemplarer til ca. 6000 eksemplarer i forhold til andre titler af samme forfatter. Umiddelbart er det ikke til at vide, hvilke faktorer der spiller ind på et øget salg, men den samtidige udgivelse i bogklub og boghandel synes ikke at have skabt en negativ reaktion, mener bogklubber og forlag.

2.4.3 Andre salgskanaler

Ophævelsen af boghandlerens eneret på at sælge bøger over frisalgsgrænsen betød en åbning på bogmarkedet for andre salgskanaler såsom supermarkeder og kiosker. Begge de to store supermarkedskoncerner – Coop Danmark og Dansk Supermarked Gruppen – har efter ophævelsen sat større fokus på bøger og udvidet deres butikkers bogafdelinger. Ifølge Bogbarometret købte andre salgskanaler 4% af forlagenes salg i 2000, medens tallene i 2001 og 2002 synes at have stabiliseret sig på 7-8%. Andre salgskanalers forlagskøb steg med 4% i

2.4.3.

2002 set i forhold til 2001, mens forlagenes omsætningsstigning lå på 3%. Denne ret begrænsede stigning skal ses på baggrund af en massiv stigning i løbet af 2001, hvor andre salgskanalers køb steg 90%. Udgangspunktet var imidlertid meget lavt i 2000, hvorfor lageropbygning i butikker, som ikke tidligere har ført bøger, sandsynligvis spiller en rolle. Ser man på andre salgskanalers andel af forlagenes samlede afsætning, altså målt i bind, tegner denne salgsgruppe sig for 11% i 2000, mens tallet stiger til 17% i 2002. Til sammenligning steg forlagenes afsætning i alt 0,4%. Tallet viser, at andre salgskanaler, både når det gælder omsætning og afsætning, har haft højere vækstrater end bogbranchen set under et, mens forskellen i omsætnings- og afsætningsniveau viser, at andre salgskanaler sælger mange bøger til lav pris. Disse tal bør tages med det forbehold, at Bogbarometret ikke medtager oplysninger om forlagens salg af særproduktioner, der skulle være særligt stort til de nye aktører på bogscenen (Bogmarkedet 4/2003).

Coop Danmark

Bogchef for Coop Danmark, Jeppe Mossin, fortæller, at supermarkedskæden Kvickly står for op mod 70% af det samlede bogsalg for alle koncernens butikskæder, som i 2002 var på godt 2 millioner bøger (Bogomsætningen målt i kr. samt det præcise styksalg for den enkelte titel oplyses ikke). Butikskædens indekstal i forhold til indeks 100 i 2000 lå for bogsalget vedkommende på 253 i 2001 og på 134 i 2002. Kvicklykæderne tæller alt fra små butikker til de såkaldte Kvickly Extra (tidligere OBS!). Proceduren er, at butikkerne, alt efter størrelse, har 3, 7 eller 24 fag med bøger i butikken. Én gang om måneden skiftes der ud i sortiment efter devisen – én ind, én ud. Ifølge Jeppe Mossin har ingen af butikkerne faguddannet personale.

Fordelingen af salget er 20% skønlitteratur, 40% børne- og ungdomsbøger og 40% fagbøger (køgebøger, havebøger, rejsebøger, ordbøger – altså ikke decideret skole- og studiebøger) målt i omsætning. I styksalg ligger børnebøgerne meget højt, da disse ofte sælges til meget lav udsalgspris. Ligeledes har et massivt salg af Harry Potter-bøger øget børnebogssalget i 2001 og 2002. Top 10 over de mest solgte bøger i perioden fra 2001 til 31/7 2003 målt i omsætning ser således ud (den anførte gennemsnitlige udsalgspris er fremkommet som en kombination af normal vejledende pris, kampagnepris, samt prisnedsættelser i forbindelse med at sælge ud af en titel):

1. *Bamses kæmpebog* (billedbog) 97,65 kr.
2. *Politikens havebog* 6. udg. 110,69 kr.
3. *Harry Potter* – bind 2 HB 137,55 kr.
4. *Politikens store naturbog* 100,50 kr.
5. *Harry Potter* – bind 1 HB 136,66 kr.
6. *Jumbobøger* – nedsatte 19,31 kr.
7. *Harry Potter* – bind 3 HB 142,77 kr.
8. *Vinens verden* 163,29 kr.
9. *De bedste romaner* 30,24 kr.
10. *Harry Potter* – bind 4 HB 190,06 kr.

Denne fordeling er ikke atypisk for den samlede salgsliste, der tæller ca. 3.500 titler, som var tilgængelige i koncernens butikker i perioden. Inden for de 100 mest solgte titler finder man 9 titler i kategorien romaner, altså skønlitteratur for voksne. Herunder finder man assorterede bestsellers, forskellige bind af *Ringenes Herre*, samt

erindringsromaner. Samlet set er Kvicklys sortiment præget af håndbøger, børnebøger samt skønlitteratur i den lettere genre. Og det, der sælger bedst, er børne- og fagbøger, der samlet står for 80% af salget. Hvis man ser efter såkaldt kvalitetslitteratur for voksne og tager et tilfældigt udpluk, finder man på plads 122 og 138 den svenske forfatter Jan Guillou med to bind fra trilogien om tempelridderen Arn Magnusson, på plads 392 ligger Herbjørg Wassmo med Dinas bog, på nummer 171 finder man Peter Høegs *Frøken Smillas fornemelse for sne*, mens Paul Austers *New York Trilogien* befinder sig som nummer 518 på listen. Som nummer 814 finder man Jan Sonnergaards novellesamling *Radiator*.

Dansk Supermarked Gruppen

Dansk Supermarked Gruppen (DSG) sælger ifølge produktchef Charlotte Thyberg bøger i Bilka (12 butikker), i Føtex (67 butikker) og i A-Z (4 butikker). Netto sælger også bøger, men kun som spotvarer. Butikken har ikke bøger i fast sortiment. Supermarkedskæderne i DSG havde 2.255 forskellige titler i deres sortiment i perioden 1. januar 2002 til 1. august 2003. Top 15 over de mest solgte bøger i perioden rummer kriminal- og krigsromaner, børnebøger samt flere bind af Harry Potter-serien (den præcise liste er fortrolig). Den gennemsnitlige udsalgspris på de 15 bøger ligger fra ca. 30 kr. til små 200 kr. (med de nyeste romaner som de dyreste titler på listen). Den samlede sortimentsliste fra DSG viser et bredt udvalg i såvel skøn- som fag- og børnelitteratur med Lademanns Forlag som den største enkeltleverandør til det skønlitterære sortiment. DSG oplyser, at deres samlede bogsalg i 2002 fordelte sig på 37% skønlitteratur, 29% børne- og ungdomslitteratur og 34% faglitteratur.

Begge koncerners top 15 viser en overvægt af håndbøger og børnebøger. Ser man

på den gennemsnitlige udsalgspris på de mest solgte bøger, viser det sig, at alle udsalgspriserne med få undtagelser ligger under den tidligere frisalgsgrænse (med det forbehold, at der er tale om gennemsnitlige udsalgspriser og altså ikke den reelle udsalgspris).

2.4 Købere

Når man taler om bogkøberne er det hensigtsmæssigt at inddele dem i to grupper: private forbrugere og det offentlige (primært skoler og biblioteker).

2.4.1. Private forbrugere

De tidligere omtalte IFKA-undersøgelser giver et indblik i den danske befolknings bogkøbs- og læsevaner.

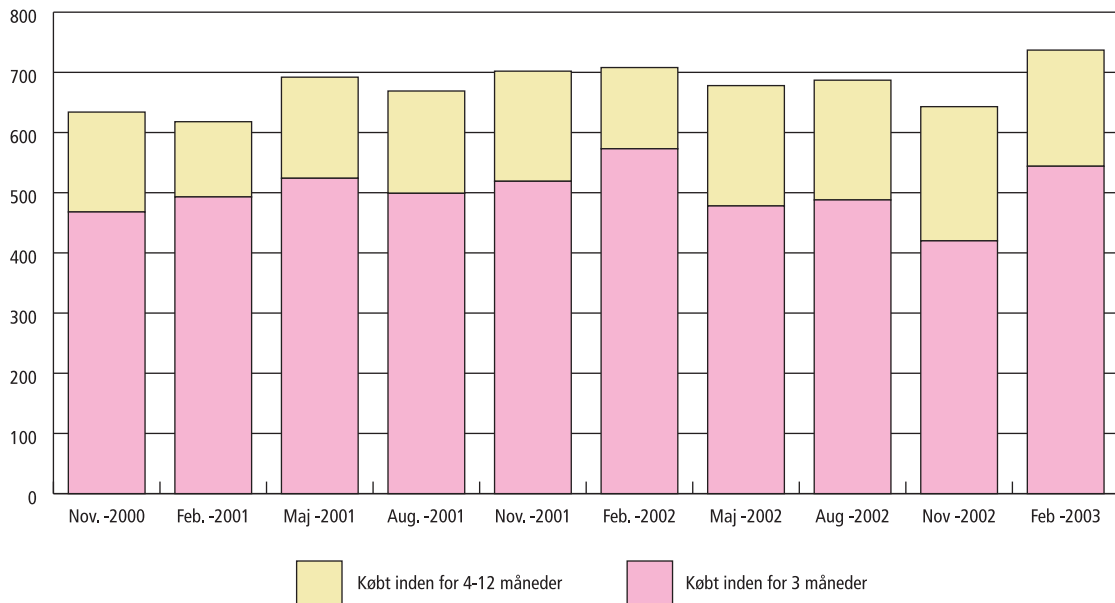
Bogkøb

Undersøgelserne fra 2002 viser en gennemsnitlig stigning i bogkøb hos befolkningen i forhold til undersøgelsens begyndelsestidspunkt i november 2000. Til spørgsmålet om de havde købt en eller flere bøger inden for de sidste 12 måneder, svarede 53% af de adspurgte bekræftende i november 2000. I februar 2002 svarede hele 59% bekræftende til samme spørgsmål. I løbet af 2002 falder tallet til 54% i undersøgelsen fra november, der dækker månederne august, september og oktober, mens tallet for februar 2003 er 61%. Bag tallene gemmer der sig det naturlige udsving, der er i befolkningens bogkøb over et kalenderår. Det generelt høje tal fra februarundersøgelserne skyldes julen, som traditionelt er højsæson for bogkøb. Det er derfor ikke rimeligt at sammenligne februarundersøgelsen med novemberundersøgelsen. Til gengæld kan man sammenlig-

2.4

2.4.1.

8. Antal bogkøbere ud af 1200 adspurgte fra nov. 2000 til febr. 2003

Figur 8 Kilde: Institut for Konjunktur-Analyse

ne samme kvartal de enkelte år imellem, og her viser der sig en svag stigning i bogkøbet. Ser man på de første to undersøgelser fra november 2000 og februar 2001 svarede hhv. 53% og 51% bekræftende på at have købt en bog inden for de sidste 12 måneder. Ser man på de tilsvarende kvartalsundersøgelser for det følgende år, er der sket en stigning i november 2001 til 58% og i februar 2001 til 59%. Betragter man alle undersøgelser til dato falder visse måneder til det indledende niveau på 53%, men aldrig under dette niveau. (Se figur 8 herover).

Hvor mange bøger købes?

Bogkøberne kan inddeles i tre grupper: De højfrekvente bogkøbere, der har købt en bog inden for tre måneder, og de lavfrekvente bogkøbere, der har købt bøger inden for 4 til 12 måneder. Endelig er der storforbrugere, der har købt flere bøger

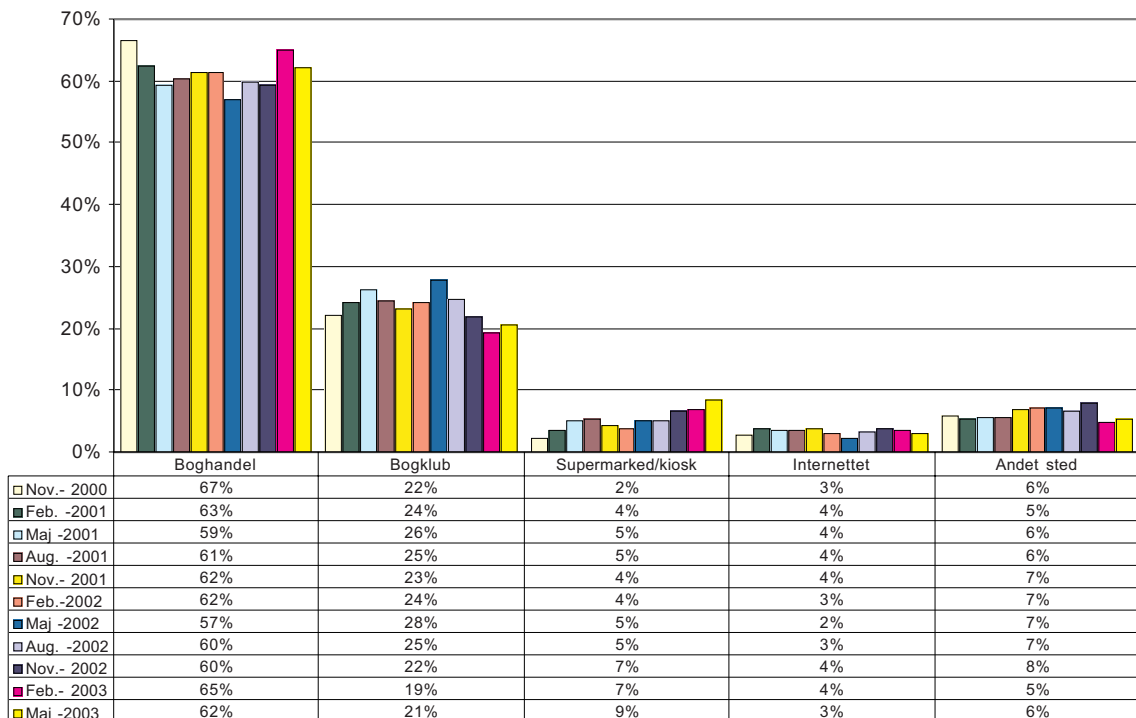
inden for tre måneder. Ser man på undersøgelsesresultaterne siden maj 2001, er storforbrugernes andel af respondenterne faldet fra 23% til 18%. De højfrekventes andel af respondenterne er ligeledes faldet fra 44% til 39%, mens de lavfrekventes andel er steget fra 14% til 19%. Der ser altså ud til at være en faldende tendens i den andel, de højfrekvente udgør, og en stigende tendens i den andel, de lavfrekvente købere udgør (IFKA: Danskernes bogkøb, maj 2003, s. 8).

Hvor købes bøgerne?

Ser man på befolkningens bogkøb fordelt på forskellige salgssteder, synes tendensen at være rimelig stabil. Et gennemsnit over fire kvartaler viser, at godt 60% af bogkøbene finder sted i en boghandel, ca. 25% foregår gennem en bogklub, ca. 6% sker via et supermarked, 3-4% foregår på nettet, og de sidste 5% foregår andre steder.

9. Privatpersoners bogkøb fordelt på distributionskanal

Kilde: Institut for Konjunktur-Analyse (Bogmarkedet 12/2003)

Figur 9

Læsning af udenlandske bøger

Ved den seneste undersøgelse har man spurgt respondenterne, om de inden for de seneste tre måneder har læst en engelsksproget bog. Til det svarer 23% ja og 71% nej. Ser man på samme spørgsmål inden for de tre førømtalte grupper har 39% af storforbrugerne og 34% af de højfrekvente købere læst en engelsksproget bog inden for de seneste tre måneder, mens det tilsvarende tal for de lavfrekvente købere lå på 23% (IFKA: Danskernes bogkøb, maj 2003, p.8 og tabel 9, herover).

Hvem køber bøger – nye kunder?

Med bøgernes indtog på supermarkedernes hylder er det naturligvis af interesse, om kredsen af bogkøbere udvides med nye

kunder. IFKA-undersøgelserne spørger ligeledes til folks alder, indtægt, uddannelsesniveau, medievaner etc. Ved at parre disse oplysninger med respondenternes seneste bogindkøb i hhv. supermarked og boghandel kan man danne sig et billede over eventuelle forskelle. Umiddelbart synes der ikke at være væsentlige forskelle i bogindkøbsvaner set i forhold til sociale eller demografiske forhold, når ses bort fra, at supermarkederne ikke sælger studieböger (Bogmarkedet 1/2003).

2.4.2. Offentlige købere

Skoler og biblioteker har traditionelt været store aftagere af böger. Imidlertid er amter og kommuner økonomisk pressede, hvilket har haft indflydelse på bogindkøbet. Samtidig er skoler og biblioteker blevet mødt

2.4.2

med øgede krav om også at stille andre medier til rådighed for børn og andre læsere. Et krav, der for bibliotekernes vedkommende blev indført ved lov i forbindelse med Lov om biblioteksvirksomhed fra 2000. I henhold til Forlagsstatistikken produceret af Den danske Forlæggerforening har bibliotekernes totale indkøb (skolebiblioteker og folkebiblioteker) i mange år været uændret målt i løbende priser. I 1988 lå det totale indkøb inkl. moms på 332 millioner kroner, mens tallet i 2001 lå på 325 millioner kroner. Fremskrives tallene med stigningen på bogprisindekset, skulle et bogindkøb svarende til 1988-niveau beløbe sig til 482 millioner kroner. Indkøbet skulle altså have været ca. 50% større for at ligge på niveauet fra slutningen af 1980'erne (Forlagsstatistikken 2001).

Skoler

At skabe et overblik over skolernes bogindkøb over en årrække vanskeliggøres af, at de centrale skolebiblioteksstatistikker, produceret af Undervisningsministeriet, ikke skelner mellem bogmateriale og andet skolemateriale. Endvidere er ansvaret for og udførelsen af indkøb af skolebøger decentralt styret, således at den enkelte skoles bestyrelse beslutter indkøbet. Adspurgt meddeler Undervisningsministeriet, at der ikke eksisterer en samlet oversigt over kommuneskolernes samlede bogindkøb. Hos Kommunernes Skolebiblioteksforening producerer man Skolebiblioteksårbogen, der rummer oversigter over bogbestanden på skolebibliotekerne i de enkelte amter samt den procentvise stigning i forhold til året før. Statistikken viser, at det samlede udlån af boglige materialer fra alle landets skolebiblioteker faldt med 5,3% fra 1998 til 1999, mens faldet i udlån fra 1999 til 2000 lå på 3%. Tallene dækker over store

udsving de forskellige amter imellem. Den gennemsnitlige bogbestand pr. elev lå i 2000 på 55,2 bind mod 56,8 bind i 1999, hvilket er en tilbagegang på 1,6 bind. Tilvæksten af nye bøger til landets skolebiblioteker lå i 1999 på 3,5 millioner bind, mens tallet faldt til 1,3 millioner bind i 2000 (Skolebiblioteksårbog 2001, 34. årgang).

Biblioteker

Den nye bibliotekslov var planlagt til at være fuldt implementeret i 2003. Det gælder især kravet til bibliotekerne om at sikre lånerne elektronisk adgang til bibliotekernes kataloger og til internettet. Målet var én biblioteks-pc pr. 1.500 indbyggere. Biblioteksstyrelsens folkebiblioteksstatistik for 2002 viser, at der i 2002 i gennemsnit var en bibliotekspc pr. 1.367 indbyggere. Biblioteksloven pålagde også bibliotekerne at stille nye elektroniske medier til rådighed, et lovkrav som blev fulgt af et øget bloktilskud på knap 200 millioner kroner over fire år til kommunerne¹¹. En miniundersøgelse foretaget af Danmarks Biblioteksforening viser imidlertid, at ca. halvdelen af landets biblioteker ikke får del i det øgede bloktilskud (www.dbf.dk).

I 2001 fik 55% af bibliotekerne helt eller delvis tilført midler fra det øgede bloktilskud. I 2002 var tallet steget til 63%, mens kun 53% af bibliotekerne har fået helt eller delvis tilført midler fra bloktilskuddet på 2003-budgettet. I løbet af de tre år, hvor Danmarks Biblioteksforening har foretaget miniundersøgelserne, er tendensen, at færre biblioteker får hele bloktilskuddet, mens andelen af biblioteker, der får begrænset andel i bloktilskuddet, er voksende. 47% af de adspurgte biblioteker svarer, at de ikke får del i bloktilskuddet.

I samme undersøgelse spørges til, hvor-

¹¹ Det skal understreges, at bloktilskud ikke er øremærkede.

vidt bibliotekerne har fået reduceret deres budgetter i forhold til året før. Her svarer 21% ja i 2001, 14% svarer ja i 2002, mens 44% svarer ja i 2003.

At det i denne sammenhæng er interessant at inddrage bibliotekernes økonomiske vilkår, skyldes, at en manglede økonomisk understøttelse af de lovmæssige krav om at stille en vifte af medier til rådighed for befolkningen uvilkårlig vil gå ud over bibliotekernes budgetter til bogindkøb. Den seneste biblioteksstatistik viser således, at kommunernes opprioritering af nye materialer sker på bekostning af bogen. Anskaffelserne af bøger er faldet med 2,4% fra 2001 til 2002, mens det faldt med 7% fra 2000 til 2001. I modsætning hertil er anskaffelse af multimedier steget med 14,4% fra 2001 til 2002, mens stigningen lå på 30% fra 2000 til 2001 (Folkebiblioteksstatistik 2002, s. 13). Ses udviklingen over en periode fra 1994 til 2002, er andre materialers andel af de samlede udgifter til materialeindkøb steget fra 19,3% til 30% i 2002 (Folkebiblioteksstatistik 2002, s. 17). Set i lyset af den seneste bibliotekslov er bibliotekernes prioritering ikke overraskende. I årene efter lovens ikrafttræden har

bibliotekerne naturligt skulle opbygge samlinger inden for de nye medier. Det interessante bliver derfor at følge udviklingen over de næste år for at se, om indkøbsfordelingen igen falder ud til bogens fordel, eller om tendensen er kommet for at blive.

Bibliotekernes prioritering er ikke kun et resultat af den nye bibliotekslov, men er også en afspejling af befolkningens biblioteksbrug. Fra 2001 til 2002 er der en svag stigning i antal biblioteksbesøg, men et fald i antallet af aktive lånere. Det tyder på, at en voksende del af de besøgende på folkebibliotekerne kommer for at anvende de opstillede pc'er uden nødvendigvis at hjemlåne materiale. Ser man på folkebibliotekernes udlån, er tendensen tydelig: fra 1998 til 2002 falder udlånet af bøger fra knap 62 millioner udlån til 50,5 millioner udlån. I samme periode stiger udlånet af multimediematerialer fra ca. 500.000 til 1,6 millioner udlån, levende billeder stiger fra knap 2 millioner udlån til 3,5 millioner, mens musikoptagelser stiger fra 7,6 millioner til over 10 millioner udlån. Udlånet af bøger udgør dog stadig den overvejende del af det samlede udlån med ca. 70% (Folkebiblioteksstatistik 2002, s. 10).

En rapport om det danske bogmarked

I foråret 2003 udkom en online-rapport om det danske bogmarked, bestilt af Litteraturrådet, som en del af Udvalget vedrørende det danske bogmarkeds arbejde med at undersøge de kulturpolitiske konsekvenser af ændringerne på bogmarkedet. Rapporten omfatter en kortlægning af tilgængelige informationer om det danske bogmarked med sammenligning af bogmarkedsinformationer og undersøgelser samt kulturpolitiske tiltag i andre lande, særligt de nordiske. Baggrunden er en konstatering af, at

man er nødt til at undersøge de eksisterende oplysningers tilgængelighed og ikke mindst anvendelighed, før en videre indsats kan iværksættes.

Med udgangspunkt i den kulturpolitiske antagelse, at bogen ikke blot kan betragtes som en vare på linje med alle andre varer, men tillige anses for at være et særligt kulturgode, søger rapportens forfattere at skabe et overblik over det tilgængelige materiale om det danske bogmarked, at vurdere det og sammenholde det med vores nabo-

Kapitel 3

landes datagrundlag. Indledningsvis opridses baggrunden for ændringerne på bogmarkedet med udgangspunkt i de tidligere og de nuværende samhandelsregler, ligesom der gives en kort gennemgang af de forskellige aktører på bogmarkedet.

Rapportens forfattere konkluderer, at det tilgængelige materiale om det danske bogmarked i væsentlig grad kun er anvendeligt til at belyse de kvantitative aspekter af udviklingstendenserne. Langt størstedelen af de offentligt tilgængelige statistikker er ikke anvendelige til at belyse netop de aspekter, som synes væsentlige ud fra et kulturpolitisk synspunkt.

Forlagsstatistikken, Bogbarometret, DBCs bogstatistik mm. fortæller om den samlede omsætning, om antal solgte bind, om antal udgivelser etc., men disse er ikke detaljerede nok til at belyse, hvilken type bøger der sælges/publiceres. Dertil er de anvendte kategorier såsom faglitteratur, skønlitteratur, børne- og ungdomslitteratur for bredtfa vende.

De eksisterende statistikker kan belyse eventuelle udsving i et bredt billede af bogmarkedet og således fx vise, hvorvidt titelantallet stiger eller falder, hvorvidt den samlede om- og afsætning stiger eller falder i forhold til tidligere år, inden for hvilke salgskanaler bøgerne sælges og endvidere belyse disse udsving inden for dansk hhv. udenlandsk litteratur og inden for kategorierne skøn-, fag-, skole- og børnelitteratur. Statistikkerne, her især med fokus på Bogbarometret, kan anvendes netop som det – et barometer som hver 3. måned kan opfange de nyeste tendenser og udviklingsretninger på bogmarkedet. Når der tales om de kulturpolitiske konsekvenser af en liberalisering, handler det imidlertid ofte om aspekter, som ikke kan læses ud af de eksisterende statistikker, om overhovedet ud af statistikker.

De spørgsmål, der presser sig på i en kulturpolitisk diskussion, handler fx om

debutanternes muligheder for at få udgivet og distribueret deres værker. Er det blevet vanskeligere at være debutant?

Bøger sælges nu i højere grad gennem supermarkeder. Hvad betyder det for boghandlernes indtjening på længere sigt og for muligheden for et bredt titelsortiment? Med frie priser er det muligt for stærke forhandlere at presse forlagene til at sætte prisen ikke blot fri, men også ned på meget efterspurgte titler, således at disse kan anvendes som slagtilbud i konkurrencen om kunderne. Hvis det sker, mindskes både forlagenes og boghandlernes indtægter på disse titler. Dette indebærer en nærliggende risiko for, at prisen på mindre efterspurgte, men kulturpolitisk mindst lige så væsentlige titler hæves. På længere sigt kan en sådan udvikling føre til indskrænkning både kvantitets- og kvalitetsmæssigt af såvel forlagenes produktion som boghandlernes sortiment, idet overskuddet fra de meget efterspurgte titler traditionelt har bidraget til at finansiere udgivelsen og lagerføringen af mindre efterspurgte titler. Som man kunne læse i forbindelse med afsnittet om supermarkedernes sortiment, er supermarkederne, trods et stort titelopbud over længere tid, koncentreret om bestemte genrer og har ikke i samme grad som de traditionelle boghandlere et bredt sortiment til rådighed på hylderne. Betyder det, at den smalle litteratur bliver klemt? Ændrer forlagenes udgivelsesprofil sig i forhold til disse nye markedsforhold? Under et fastprissystem er bøger af samme type, fx romaner, typisk prissat ensartet uanset forventet efterspørgsel.

Sådanne spørgsmål kan ikke besvares ud fra de eksisterende statistikker, og rapportens konklusion rummer derfor forslag til en større detaljegrad i de allerede eksisterende statistikker samt ikke mindst forslag om iværksættelse af undersøgelser af mere kvalitativ karakter.

En væsentlig del af rapporten omhand-

ler forholdene i andre lande med særlig vægt på de nordiske lande. Sverige har haft frie bogpriser siden 1970 og er derfor ofte det land, vi skeler til for at se, hvad fremtiden eventuel byder på i Danmark. I slutningen af 1990'erne viste en svensk undersøgelse, at såvel salg af børnebøger som udlånet på landets biblioteker var faldende. Samtidig viste andre undersøgelser, at såvel højt læsning som børns egen læsning var faldet. Disse undersøgelsesresultater udløste en lang række tiltag i Sverige, såsom en udvidet indsats på statistikområdet samt flere kvalitative undersøgelser blandt andet af bogpriserne. Den svenske rigsdag har siden midten af 1970'erne ligeledes iværksat en lang række nye støtteordninger til litteraturen. Fx kan nævnes udgivelsesstøtte til kvalitetslitteratur – en støtte, som kan søges af forlag, der er virksomme i Sverige. Oprindelig var målsætningen, at alle nye kvalitetstitler inden for svensk skønlitteratur for voksne skulle have støtte, og at alle små og mellemstore forlag med kvalitetsudgivelser skulle kunne regne med støtte. Men med et øget antal ansøgninger har den oprindelige målsætning ikke kunnet opretholdes. Den svenske udgivelsesstøtte er forbundet med visse krav: En titel, hvortil der søges støtte, må ikke overskride en vis angivet maksimumspris. En titel, som modtager støtte, skal ligeledes være tilgængelig i boghandlen og være udstyret med svensk ISBN. Støtten ansøges efter bogens udgivelse og fungerer altså som en efterbetalt støtte. Hvert år fastsætter Det Svenske Kulturråd i samarbejde med bogbranchen de forlagsnettopriser, som højst må gælde for de bøger, som opnår støtte. Hvis forlagsnettoprisen overskrides, reduceres støttebeløbet, og hvis overskridelsen er for stor, tages bogen ikke op til behandling af Kulturrådet. Senest er udgivelsesstøtten blevet udvidet med et loft på oplagstillene på de støtteberettigede bøger. Oplagsloftet er som prøveordning

sat til 6000 eksemplarer (Worsøe-Schmidt, Pedersen: *Det danske bogmarked*, s. 46/47).

I Sverige støttes boghandlerne også. Boghandlerstøtten gives fx i form af lån til opbygning og lagerinvestering til nyoprettede eller eksisterende boghandlere. For at hjælpe de mindre boghandlere indførtes endvidere i 1985 en sortimentsstøtte – et støttebeløb, som skal hjælpe den enkelte butik til at lagerføre et godt udvalg af god og efterspurgt litteratur. Den enkelte boghandler kan højst modtage 50.000 svenske kroner i støtte.

I Norge har man siden 1962 haft faste bogpriser og boghandlermonopol som tidligere i Danmark. Siden 1967 har bøger desuden været momsfrataget. Bøger støttes i form af en statsfinansieret indkøbsordning for skønlitteratur. Den norske stat indkøber hvert år et vist antal nye bogtitler i et bestemt antal eksemplarer og skænker disse til folke- og skolebibliotekerne. Disse bøger tilføres bibliotekernes samling ud over de bøger, bibliotekerne selv indkøber. Indkøbsordningen er opdelt i fire grupper:

- ny norsk skønlitteratur for voksne (ca. 200 titler i 1.000 eks.)
- ny norsk skønlitteratur for børn og unge (ca. 100 titler i 1.550 eks.)
- ny norsk faglitteratur for børn og unge (ca. 15 titler i 1.550 eks.)
- Oversat skønlitteratur for børn, unge og voksne (ca. 50 titler i 500 eks.)

Indkøbsordningen sikrer på den ene side et rimeligt salg på nyudgivelser, som formindsker forlagenes risiko ved udgivelsen, på den anden side sikrer ordningen, at norsk kvalitetslitteratur er tilgængelig på landets biblioteker. På grund af de gunstige vilkår på det norske bogmarked er der ikke samme grund til at holde øje med bogmarkedets eventuelle negative tendenser. Ikke desto mindre har Norge forholdsvis detalje-

rede branchestatistikker, ligesom Det Norske Kulturråd løbende iværksætter undersøgelser og udgiver rapporter fx om bogprissystemerne i Europa eller evalueringer af den omtalte indkøbsordning (www.kulturrad.no/).

Finland har haft frie bogpriser siden 1971 og har siden 1998 pålagt bøgers landets laveste momsats, som er på 8%. De allerfleste boghandlere i Finland og en del supermarkeder er med i en kommissionsordning kaldet 'prøvelager'. Ordningen har eksisteret helt tilbage fra 2. verdenskrig og er altså ikke opstået i forbindelse med indførelsen af frie priser. Ordningen har til formål at sikre et bredt udvalg af bøger på udsalgsstederne. Ordningen fungerer således, at forlagene udsender et gratis eksemplar af de fleste nyudgivelser, som boghandlerne siden kan have stående på hyl- den. Hvis eksemplaret bliver solgt, binder boghandlerne sig til straks at købe en nyt eksemplar i fast regning. Når prøvelagerti- den (i gennemsnit et år) udløber, er bog- handlerne forpligtede til at sende kommis- sionseksemplaret tilbage, hvis det ikke er blevet solgt. Systemet sikrer, at især små boghandlere kan have et bredt udvalg af titler stående uden at løbe en økonomisk risiko. Forlagene sikrer til gengæld, at deres bøger har stor tilgængelighed.

Det finske bogmarked er langt mere pluralistisk end eksempelvis det danske, i og med landet historisk er præget af såvel det svenske som det russiske sprog, lige- som Finland har en samisk befolkning med et eget sprog. Den finske regering har ind- ført en lang række støtteordninger fx til oversættelse og udgivelse af bøger fra andre sprog til finsk og ligeledes til over- sættelse af publikationer inden for landets andre sproggrupper, blandt andet støtter staten produktion af svensksproget skole- materiale. De fleste af disse støtteordnin- ger er ikke udsprunget af indførelsen af frie bogpriser, men er indført kort tid efter Fin-

lands selvstændighed (Worsøe-Schmidt, Pedersen: *Det danske bogmarked*, s. 38/47).

Sidst, men ikke mindst, omtaler rappor- ten forholdene i England, som på mange måder er usammenlignelige med et lille sprogområde som Danmark. At England er interessant at skele til, skyldes landets meget detaljerede statistikproduktion. I kraft af den engelsksprogede bogbranches størrelse og udbredelse er produktion af bogstatistik i sig selv en bæredygtig forret- ning, som har flere private udbydere. Den største på markedet er Nielsen BookScan der løbende offentliggør de bedst sælgende titler på markedet (www.nielsenbookscan.co.uk). En gang årligt udgiver Nielsen BookScan i samarbejde med Bookseller Publications *The Book Sales Yearbook*, en grundig analyse af det engelske bogmarked opdelt i 2 bind der giver hhv. et overblik af udviklingen på bogmarkedet mht. salg, markedsandele, priser, bestsellere etc. og en mere detaljeret analyse af 15 forskellige emnekategorier.

Udgangspunktet for den kulturpolitiske opmærksomhed på bogen i Danmark er, at bogen ikke udelukkende kan betragtes som en vare på lige fod med andre varer på det kommercielle marked. Bogen anses ligele- des for et særligt kulturgode: et medium for oplevelse, oplysning, uddannelse og dannelse samt ikke mindst for bevarelsen og udvikling af det danske sprog. På denne baggrund anses det for væsentligt, at der produceres et kvantitativt og kvalitativt bredt udbud af både skøn- og faglitterære titler på dansk, som hele befolkningen har så let og billig adgang til som muligt. For at kunne følge udviklingen på bogmarkedet ud fra dette synspunkt mener forfatterne, at det er ønskeligt at kunne få oplysninger om følgende punkter:

1. Titelsektion, såvel kvantitativt som kvalitativt, og dennes fordeling på littera- tur-, bog- og udgivelsestyper (med littera-

turtyper menes skøn-, fag- og børne- og ungdomslitteratur, bogtyper refererer til fx håndbøger, almen faglitteratur og videnskabelig faglitteratur, mens udgivelsestyper omfatter bl.a. ordinærudgaver, hardback og pocketbog).

3. Prisudvikling i relation til litteratur-, bog- og udgivelsestyper samt til efterspørgselsgrad.

4. Omsætning, såvel i styksalg som økonomisk, og dennes fordeling på salgskanaler i relation til litteratur-, bog- og udgivelsestyper.

5. Antallet af salgssteder og deres geografiske og sortimentsmæssige fordeling.

Udvalgets anbefalinger i relation til de fire ovennævnte hovedpunkter

I Udvalget vedrørende det danske bogmarked har man diskuteret, hvorledes man ønsker, at der arbejdes videre på de fire hovedpunkter og er kommet frem til følgende præciseringer:

Ad 1. Udvalget ønsker en udvidet bogstatistik. Den nuværende bogstatistik, produceret af DBC, indeholder såvel kommercielle som ikke-kommercielle titler. Den 'rensede' statistik, som DBC har produceret på udvalgets opfordring, inkluderer kun de overenskomstdækkede udgivelser, dvs. titler der er omfattet af Samhandelsreglerne og som er til salg i detailhandlen. Imidlertid vokser det antal forlag, der producerer bøger til videresalg, og som ikke er tilsluttet Samhandelsreglerne. Der er i dag ikke umiddelbart en mulighed for, at DBC kan identificere disse bøger som forskellige fra den store gruppe af ikke-kommercielle udgivelser, hvorfor de ikke er med i den

'rensede' statistik. Det er vigtigt at diskutere, ad hvilke kanaler man vil kunne få mere præcise oplysninger og en tilstrækkelig detaljegråd i bogstatistikken. Endvidere finder udvalget, at det er væsentligt at prøve at skelne mellem forskellige bogtyper (fx håndbøger, almen faglitteratur og videnskabelig faglitteratur)

Ad. 2. Udviklingen på prisområdet har udvalgets særlige opmærksomhed, fordi den eksisterende statistik ikke er god nok, da datamaterialet ikke er tilstrækkeligt endnu. Væsentligt er det, at eventuelle prisundersøgelser kan føres tilbage til 2000 for at kunne følge udviklingen. Det er nødvendigt med en diskussion af, hvilken undersøgelsesmetode man skal anvende for at fremkomme med et anvendeligt resultat.

Ad. 3. Udvalget finder, at Bogbarometret i sin nuværende form opdeler omsætningen på rimelig vis. Hvad Bogbarometret ikke dækker (dvs. det salg som forlagene selv varetager) bør kunne udfyldes for at give et dækkende billede af den samlede omsætning af danske bøger. Oplysninger om dette salg vil kun kunne hentes direkte hos forlagene. Udvalget vil arbejde på en løsning for at skabe en dækkende omsætningsstatistik.

Ad. 4. Udvalgets diskussion af salgsstedernes antal, geografiske placering og sortiment førte i første omgang til, at der blev taget kontakt til Coop Danmark og Dansk Supermarked Gruppen. Resultatet af dette kan ses i afsnittet om andre salgskanaler; men der resterer stadig at få fundet en metode til løbende at registrere, hvor mange steder der udbydes bøger til forbrugere.

Konkurrencestyrelsens synspunkter

Som optakt til et ønske om større konkurrence på bogmarkedet udsendte Konkurrencestyrelsen, der fungerer som sekretariat for Konkurrencerådet, i 1999 et debatoplæg om bogbranchens erhvervsvilkår. Her undersøgte Konkurrencestyrelsen sammenhængen mellem de kulturpolitiske mål, som hidtil har været argumentet for at dispensere for gældende konkurrenceregler, når det gælder bøger, og de midler der anvendes for at opnå de kulturpolitiske målsætninger. Ligeledes ønskede Konkurrencestyrelsen at opstille nogle alternative metoder til at fastholde de kulturpolitiske målsætninger, men under mindre konkurrencebegrænsende forhold. De følgende holdninger og ytringer er Konkurrencestyrelsens og tegner ikke det samlede udvalgs holdninger.

Af de kulturpolitiske argumenter, der blev diskuteret i debatoplægget, var bl.a., at faste bogpriser sikrer en bred udgivelsesprofil samt ikke mindst sikrer udgivelse af såkaldt smalle titler. Den kulturpolitiske begrundelse for faste bogpriser kædes ofte sammen med det faktum, at Danmark er et lille sprogområde, og at smal litteratur derfor har et særligt lille salgspotentiale, hvilket ikke gør udgivelse økonomisk rentabelt. Et kulturpolitisk argument for at opretholde boghandlernes eneret er ønsket om et geografisk godt dækkende boghandlernet. At boghandlerne har eneret på at sælge bøger over frisalgsgrensen samt de faste bogpriser, der sikrer samme indtjening på en bog, uanset om der er tale om en lille uafhængig boghandel eller om kædebutikker, er med til at sikre den enkelte butikks overlevelse og dermed sikre befolkningen adgang til bøger, lød argumentet. Efter den indledende gennemgang

af de forskellige kulturpolitiske argumenter opstillede Konkurrencestyrelsen en række spørgsmål, som debatoplægget efterfølgende søgte at svare på, bl.a. om de eksisterende regler i bogbranchen i praksis sikrer, at de kulturpolitiske målsætninger nås. Ved at sammenligne med andre brancher samt med andre lande sætter debatoplægget spørgsmålstegn ved den traditionelle antagelse, at faste priser og boghandlernes eneret alene er et gode for bogen. Fx viser udviklingen, at antallet af boghandlere er faldet støt fra 1970 og frem til 1998 trods eneretten. Debatoplægget fremhæver også, at bogpriserne er steget væsentlig mere end de gennemsnitlige forbrugerpriser siden 1980. Afsluttende opstiller Konkurrencestyrelsen en række alternativer til de daværende samhandelsregler:

- at forlagene indfører selektive distributions- og rabatsystemer, der indeholder krav til boghandlerne om service og et bredt sortiment
- at uafhængige boghandlere slår sig sammen i indkøbsforeninger for at opnå kvantumrabatter hos forlagene
- at oprette en branchefinansieret fond til støtte for produktion og salg af smal litteratur
- at ændre fastprissystemet til et differentieret prissystem med større fleksibilitet
- at indføre en generel bytteret, der sikrer boghandlerne fuld returret eller ombyttningsret for de bøger, kunderne ønsker at bytte

- at indføre en udvidet eller differentieret returret, der i højere grad ville tilskynde boghandlerne til at hjemtage flere bøger (Bogbranchens erhvervsvilkår 1999).

Konkurrencestyrelsens debatoplæg blev fulgt op af styrelsens Konkurrenceredegørelse 2000, der rummede et afsnit om bøger. Heri pointeres det, at »der næppe er tvivl om, at bogpriserne i Danmark er højere, end de ville have været, hvis der var frie bogpriser«, (Konkurrenceredegørelse 2000, 4.1 Bøger). Med afsæt i de erfaringer, som lande med frie priser, fx Sverige og England, har gjort, konkluderer styrelsen, at tilstedeværelsen af faste eller frie priser ikke er afgørende for udviklingen på bogmarkedet. Den krise, som branchen synes at opleve i disse år, kan forklares ud fra en række andre faktorer end prissystemet, blandt andet at befolkningen i stigende grad bruger tid på nye medier og fritidsaktiviteter. I redegørelsen mener Konkurrencestyrelsen med et forsigtigt gæt, at det samlede bogsalg vil stige med op til 20% ved frie bogpriser (Konkurrenceredegørelse 2000, kap. 4). Debatten, som fulgte i kølvandet på Konkurrencestyrelsens debatoplæg i 1999, førte til det nu gældende differentierede prissystem og altså ikke en fuldstændig frigivelse af bogpriserne. I Konkurrencerådets afgørelse hedder det:

»På den ene side kan der være kulturpolitiske fordele ved faste bogpriser, som øger avancerne, så det kan betale sig for boghandlerne at markedsføre et bredere sortiment end ellers. Det kan være til gavn for den såkaldt 'smalle bog'. På den anden side kan mere konkurrence give billigere bøger og dermed et større bogsalg, så bogen bedre kan konkurrere med anden kultur.«
(<http://www.ks.dk/presserum/2000/boger/>).

Adspurgt om de hidtidige resultater af liberaliseringen udtaler Konkurrencestyrel-

sens repræsentant i udvalget, Sven Westh, at man fra styrelsens side havde håbet på flere initiativer fra forlagernes side i forlagernes forsøg med de nye prissystemer. Eksempelvis har Bonnier-koncernen meddelt, at alle deres bogudgivelser vil ske med frie priser, mens reaktionen fra mange af de øvrige forlag var, at de ikke ville følge dette eksempel. I den sammenhæng mener Konkurrencestyrelsen, at det er af stor vigtighed at få en mere præcis viden om bogprisudviklingen og anbefaler en udvidet indsats på det område.

Det nuværende prissystem er i første omgang effektueret for en periode på tre år, frem til udgangen af 2003, hvorefter Konkurrencerådet på baggrund af en indstilling fra styrelsen skal tage stilling til, hvad der videre skal ske. Konkurrencestyrelsen pointerer, at deres målsætning og fokus er at sikre det bedst mulige system for bogsalg, titeludbud, læsning og bogpriser. Konkurrencestyrelsen ser ikke kun bogmarkedet som et økonomisk marked, men er også opmærksom på bogens rolle som kulturbærer. Styrelsen finder imidlertid ikke, at der i de foreliggende undersøgelser er noget belæg for, at fastprissystemet er den bedste løsning for at realisere de ovennævnte mål.

Konkurrencestyrelsen ser med tilfredshed på, at boghandlernes monopol er blevet ophævet og har givet plads til en lang række nye salgssteder. Holdningen er, at det ville være en god udvikling, hvis en større del af befolkningen læser bøger, og at man ikke skal være så kritisk over for, hvilke bøger det er, disse nye læsere går i gang med. Med udvidelsen af det samlede antal bogudsalgssteder med en stor del af landets supermarkeder har befolkningen fået nemmere adgang til bøger. Konkurrencestyrelsen mener, at det samtidigt kunne være interessant at undersøge såvel udbredelse som sortiment i de nye salgskanaler.

Udkast til anbefalinger

Udvalget vedrørende det danske bogmarked har gennem de nu godt to år, der er gået, siden det blev nedsat, drøftet en lang række spørgsmål og initiativer til støtte og regulering af det danske bogmarked. Ud over de i det foregående beskrevne tiltag er udvalget enige i de fire anbefalinger, som blev givet i Lisbeth Worsøe-Schmidt og Gitte Pedersens rapport, men derudover ønsker man en bredere drøftelse af ideer og muligheder ved en konference den 3. oktober 2003.

Udvalget er interesseret i, at arbejdet i udvalget forlænges, så det bliver muligt at vurdere de reelle konsekvenser af de ændrede regler for fastsættelse af bogpriser.

Udvalget vil derfor kun foreløbigt afslutte arbejdet med konklusionerne fra den kommende konference og rapporten for 2003. Overordnet anbefales det således, at udvalget fortsætter sit arbejde i endnu en to- til treårig periode.

Som afsæt for de kommende diskussioner ønskes følgende emner drøftet med henblik på, hvilke der eventuelt kan indgå i udvalgets endelige anbefalinger.

Informations-, bevarings- og oplysningsopgaver

- Skolebogsbestanden
- Statistik – hvem skal producere og sikre de relevante oplysninger
- Behovet for kvalitative undersøgelser
- Kortlægning af forlagenes direkte salg til slutbrugere

Statslig støttepolitik

- Statslig udgivelsesstøtte (evt. selektivt fokuseret)
- En særlig indkøbsordning til bibliotekerne

- En særlig indkøbsordning med henblik på at holde titlerne tilgængelige længere og formidle dem til især undervisnings og studiebrug
- Undersøgelsen af muligheden for Print on demand bl.a. som alternativ til lagerføring
- Frikøb af værker til offentlig brug i en nærmere fastsat periode
- Bogmomsen i et internationalt konkurrenceperspektiv

Muligheder for at formidle bøger på markedet i dag

- Tværgående læsekampanjer
- Bogens kulturpolitiske betydning
- Markedsføringsindsatser for det brede titeludbud

Endvidere ønskes følgende drøftet

- Forfatterernes forhandling med forlagene, herunder afløsning af normalkontrakten, nye minimumskontrakter og kortere tidsfrister for forlagsaftaler
- Kommissionsaftaler mellem forlag og boghandlere (den finske model jf. s. 32)
- En vejledende pris – trykt på bogen
- Piratkopiering

Udvalget har kun taget stilling til at ville drøfte de ovenstående emner og deres eventuelle betydning. Der er således endnu ingen konklusioner på nogen af områderne, og ovenstående er oplæg til debat. □

